

Siratóasszonyok, 1985

Lapszámunk 1., 7., 9., 11., 12. és 15–18. oldalait a kolozsvári Korunk Stúdiógalériában megrendezett Walter Friedrich-élműkiállítás anyagával illusztráltuk.

PAPP ATTILA ZSOLT

„feltűntek jobbra és balra a sikátorok”

„A vonaton még nem volt semmi baj. Velencében kezdődött, a sikátorokkal.”

Aki olvasta az *Utas és holdvilágot*, nem tud úgy a lagúnák városába utazni, hogy kicsit ne a Szerb Antal szemével lássa. Szerb Antaléval, aki egy hetvenöt évvel ezelőtti januárban érkezett abba a végső sikátorba, amely zsákutca is egyben. Az ő végső sikátora a keleties nevű Balf község volt: ez a finom, arisztokratikus, művelt humanista tudósember nem bírta az emberfeletti munkát az ottani táborban, agyonverték a nyilas legények. Egyszerű ez, mint a „kétszerkető józansága” egy másik kivégzett versében. Felesleges volt. És zsidó. De hisz azért került oda, a balfi barakkok közé. Ő, aki katolikus magyar polgárnak tudta magát – csak hát a nyilasok másként tudták.

Úgy hírlík, talán kimarad a nemzeti alaptantervből. No hiszen. Szerb Antal eddig sem számított az irodalomtatás kedvencének, irodalomtörténeti felfogása meghaladott, ilyesmire emlékszem egyes egyetemi szemináriumaimról; íróként pedig, hát olyan könnyű nyári zápor. Sosem tudtam, mit jelent meghaladottnak lenni az irodalomban, arra viszont emlékszem, hogy

amikor ifjú apaként éjszakákon át nem hagytak aludni a váltott műszakban rakoncátlankodó ikerlányaim, *A Pendragon legenda* volt az egyetlen könyv, amely ébren tartott, többszöri olvasás után is. Ez is valami.

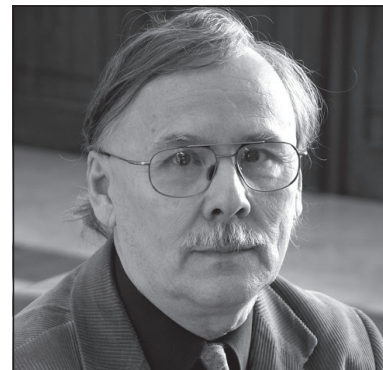
Nagyjából egy évvel a balfi tragédia után egy másik magyar író, Fekete Istvánt a háború utáni új rezsim pribékjei berángatták az Andrássy út 60. alatti létesítménybe, ott kiverték a fél szemét, leverték a fél veséjét, és félholt állapotban kihajították egy katonai terepjáróból a János kórház mellett. Túlélte. Neki még hipotetikusán sem lehetett mentsége a katolicizmusa, ellenkezőleg, a bűne volt. Egy konzervatív világszemléletű gazdatiszt, népszerű író, halász, vadász, madarász. Aki visolygott a kommunistáktól.

Így ment ez akkoriban.

Nem tudom, ő szerepel-e különböző tankönyvekben, de tekintve, hogy nemigen van olyan magyar család, amelynek könyvespolcáról hiányozna a *Tüskevár*, olyan magyar gyerek, aki ne ismerné a *Vukot*, ez nem is annyira lényeges kérdés.

Ma is olvasni időnként olyan szövegeket, lelkes ifjú emberektől akár, hogy bizonyos *sajnálatos történelmi események* kapcsán (maói Kína, sztálini Szovjetunió, hitleri Németország, egyebek) miért emlegetjük folyton az ikszmillió halottat, amikor *történetek jó dolgok is*. Fogas kérdés. Jó volna tudni, mit gondol erről az agyonvert Szerb Antal, a megvakított Fekete István.

Mert a vonatokon általában még nincs semmi baj. Csak a sikátorokban, ott romlik el minden.

Az irodalomnak nem tehetetlen a nemzeti önismeret

BESZÉLGETÉS
BERTHA ZOLTÁNNAL /2

Gabriel Chifu

VERSEI ÉS
KIÁLTVÁNYA /9

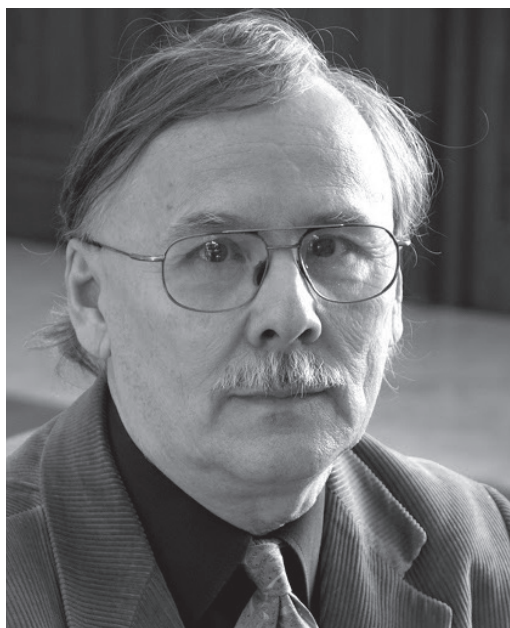

Egyed Emese:

HÉLÉNE /17

Az irodalomnak nem teherként a nemzeti önismeret

Beszélgetés Bertha Zoltán irodalomtörténésszel

– A „magyarságot szolgáló, de a több mint háromezer éves egyetemes irodalmon kiművelt tudományos embernek, értelmiséginek látom” – írja önről Alföldy Jenő. Mindig is a nemzet megmaradása, az egyetemes magyar kultúra hirdetése volt a célja, és mindez hihetetlen szorgalommal, elkötelezettséggel, keresztényi szeretettel és emberséggel párosul. Óriási a munkássága, előadó, közszereplő, kulturális szervezetek, társaságok, kuratóriumok tagja. Szentesen született, Sárospatakon érettségizett. Hogy felidézzünk egy fontos mozzanatot: hogyan emlékszik az Illyés Gyulával való találkozásra, és ki volt még nagy hatással önre?

– Édesanyám tősgyökeres dél-alföldi tanács gazdálkodó családból került hódmezővásárhelyi, kiskunfélegyházi iskolákba, majd Pestre az egyetemre is, ahol találkozott édesapámmal, aki pedig egy porosz-lói (szintén Tisza-vidéki), hatgyermekes tanító családból indult a pályáján – a mezővárosi gimnázium után a sárospataki református teológiát végezte el a 30-as évek derekán (évfolyamtársaként és jó barátságban például az irodalmár-filozófus Vattai Lászlóval, a nevezetes Dosztojevszkij- és Ady-könyvek szerzőjével), majd két évi amerikai segédlelkésszi szolgálat után hazatérve a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett magyar, angol és latin szakos diplomát, magyar irodalomtörténetből doktorált –, s tanári állást kapott a sárospataki gimnáziumban. Én éppen egy nyári iskolai szünet idején születtem az anyai

rokonság körében Szentesen, de mivel szüleim akkor már másfél évtizede Sárospatakon laktak, így mindkettőt szülővárosomnak tekinthetem. 1973-ban kerültem a debreceni egyetemre, ahova olyan klasszikus írók látogattak el, mint Weöres Sándor, Nagy László, Csoóri Sándor, Dobos László, Ratkó József – de Illyés Gyulát egy pataki népiskolai találkozón láthattam először. Ő éppen akkoriban írta *Válasz Herdernek és Adynak* című korszakos tanulmányát, amely könyvben (*Szellem és erőszak* lett volna a címe) is megjelent volna, ha be nem tiltja a kommunista diktatúra. És 1979-ben Lakiteleken állt biztatólag a Lezsák Sándor hívására oda gyülekező, szabad szellemű fiatal írók pártjára. Mint a magyar irodalom „törzsfőjére” néztünk fel rá, aki a hajdani népi írói mozgalom, az összmagyar keresztény nemzeti gondolat, s az ’56-os forradalmi tisztánlátás ikonikus megtestesítőjeként szemnyitogató előadást tartott Patakon is, miközben az *Egy mondat a zsarnokságról* című versét akkoriban még ugyancsak tilos volt hivatalosan emlegetni. De a magyarság demográfiai megmaradásának ügyét szenvedélyesen képviselő volt pataki diák, Fekete Gyula vagy a népdalénekes Béres Ferenc és Képes Géza, Mészöly Dezső – akik baráti szálakkal kötődtek családunkhoz –, vagy az emigrációból a „pataki Házsongárdba” nyugodni térő Cs. Szabó László éppoly hitelesen közvetítették ezeket a legnemesebb eszményeket, mint a szakrális hagyományt a modern metafizikai versnyelvvel ötvöző Pilinszky János is, akit (az

ateista-egyházüldöző korszakban) szinte csak titokban lehetett a diákok közé meghívni. De ezek a találkozások mind felvették az elkövetkező időkre.

– Monográfiái például Bálint Tiborról (1990), Sütő Andrásról (1995), Németh Lászlóról (2005), Kányádíró (2006), Tamási Áronról (2012), tanulmányai Szilágyi Domokosról, Páskándíró, Kós Károlyról, Wass Albertről, Reményikről, Dsidáról vagy Czine Mihályról és Nagy Gáspárról arról árulkodnak, hogy jól ismeri a kortárs szerzők munkásságát. Mikor, hogyan vált szívügyévé a határon túli irodalom?

– Az úgynevezett „pataki szellem” (még a hatalmi visszaszorítás kísérletének idején is) olyannyira tartotta magát, hogy tanáraink már megjelenésekor híresztelték Sütő András revelációszámba menő regényét (*Anyám könnyű álmot ígér*), az elszakított magyarság és a Trianonban szétszaggatott ország sorskérdéseinek jelentőségét hangoztatva, s édesapám könyvei között is ott voltak a 30-as, 40-es évek meghatározó művei Szabó Dezsőtől, Németh Lászlótól, Kós Károlytól, Reményik Sándortól, Tamási Árontól, Makkai Sándortól, Karácsony Sándortól és a többiekől, meg az Erdélyi Szépmíves Céh kiadványai (még neki dedikált erdélyi, felvidéki kötetek is) – szóval becses lelki örökségül kaptam én ezt a történelmi magyar egységet, egyetemességet valló szemléletmódot és gondolkodást.

– Mikor döntötte el, hogy ezen a „vonalon” kell tenni valamit?

– A debreceni egyetemen Barta János, Julow Viktor, Kovács Kálmán s az őket követők (Görömbei András, Imre László, Márkus Béla) mind ugyanilyen elkötelezettséggel tanították a magyar irodalmat, s az *Alföld* folyóirat is (az Ilia Mihály fémjelzte szegedi *Tiszatáj* mellett) legendásan megtett mindent a határon túli, kisebbségi magyar irodalmak ismertetése, népszerűsítése érdekében. Én meg diákként máris recenzíós feladatokat kaptam, s elkezdtem írni az akkor napvilágot látó könyvekről.

– Úgy tudom, gimnazistaként avantgárd íráskísérletei is voltak, és mindig vissza-visszatér az alma materbe. Mi az az erős szál, identitás, ami ide, ehhez a vidékhez köti? Milyen is az a „Bodrog-parti Athén”? „Hogy nem okvetlenül áhitattal vagy ünneplőbe öltözve lehet a magaskultúrához viszonyulni, nem aszkézissal vagy kötelességteljesítő rutinnal, hanem elemi érdeklődéssel és evidens életszerűséggel. Normális életviteli tájékozódás vágya” – írja.

– A „Bodrognak gyöngye” kisváros, a „magyar Cambridge” még a kövekbe íródott sugárzó üzenetei révén is a feltétlen ember- és népszerűtetet, a református vallási tradíciók humánközpontú világfelfogását, a plebejus-demokratikus és rebelis, kurucos-szabadságharcos hajlamot és bátorságot (Adyval szólva: a „protestáló hit s küldetéses vétő” elszántságát), meg a hazafiságot és a progressziót mindenkor összekapcsoló, nagyvilágra nyitott tájékozódás és műveltség példáit ragyogtatta az

BERTHA ZOLTÁN

1955-ben született Szentesen. Irodalomtörténész, könyvtáros, egyetemi docens, kritikus. Többek között József Attila-, Kölcsey-, Tamási Áron-, Arany János-díjas, a Magyar Érdemrend tisztikeresztjének, a Magyar Művészeti Akadémia Írói Díjának birtokosa. 1978 és 1990 között a Debreceni Egyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetének könyvtárosa, tudományos munkatársa, 1990 és 1994 között országgyűlési képviselő, 1994-től a Károli Gáspár Református Egyetem Modern Magyar Irodalmi tanszékén oktat. Irodalom- és kultúratudományokból habilitált. Számos folyóiratnak dolgozott, jelenleg az *Agria* munkatársa. A Magyar Írószövetség választmányi tagja, 2014-től az MMA levelező tagja. Könyvei java része a 20. századi magyar, ezen belül főképp az erdélyi irodalommal és alkotóival foglalkozik.

ott élők vagy az ott megfordulók számára. Gyökeresség és univerzalitás; ahogy a peregrinus diákok a távoli országokból hatalmas tudással visszatérve akár a falukutatásnak és a népi kultúra megmentésének szentelték energiáikat, a paraszti tehetségek felkarolásának (az úgynevezett „szegények iskolája” missziójaként). Erdélyi János lakóháza, emléktáblája, sírköve is arra int, amit ő így összegezett: „Három fáklyám ég: Hit, Haza, Emberiség”.

Több száz éves, régi, műemléki tanári házban laktunk, ahol a XIX. század első felében a főiskola nyomdája működött (itt készítették az úgynevezett pataki bibliát is), s ahol aztán Kövy Sándor jogászprofesszor lakott, aki Kossuth Lajos és nemzedékűrsai nagy tanítómestere volt, s megjósolta, hogy Kossuthból még „nagy országháborító” lesz. Az utca túloldalán az egyik irányban (talán száz méterre sem) a református templom állt, a másikban az ősi kollégium. Ha igazán testközelből át lehet élni hit és tudás fellegvárának („templom és iskola”) biztató és oltalmazó gondviselését: ez nekem megadatott. És közel a Bodroghoz, amely a Hegyalját, a Zemplént összeköti a túlpárti észak-alföldi sík vidékekkel: az egész együtt a mélység, a magasság és a tágasság levegőjét árasztotta. S az életszerű szabadságét: hogy a folyóvízben nyáron fürödni, mellette futballozni, télen rajta korcsolyázni lehetett. Vagyis játszani – örömmel és felszabadultan. S aztán Debrecenben (a „kálvinista Rómában”, a „magyar Genfben”) ugyanezt érezhettem (a táj és a kiváló emberek hordozta értékek segítségével még a rendszerváltás előtti fullasztó ideológiai körülmények közepette is). Amikor lázadásnak számított akár a népművészet archaikus magasrendűségét, akár a modernizmus, az avantgárd horizontemelő dimenzióit hirdetni. Dehát édesapám is nemcsak tudós és lelkész-tanár volt, hanem festőművész is, akinek sugallatos tájképei és absztrakt-szimbolikus festményei egyaránt ösztönöztek – legalább a csonkíthatatlan kultúraszeretetre és teljességszomjúságra.

– Görömbei András irodalomtörténész meghatározó egyénisége a pályájának. Többek között ő tanította meg, hogy az egyetemes magyar irodalom felől tekintsen a művekre? Milyen motivációkat kapott tőle?

– Görömbei András: a nemzetfenntartó parasztság, az annyszor és legújabbán is kifosztásra, megsemmisítésre ítélt paraszti társadalom, az organikus népi kultúra örök erkölcsi értékeit, az autentikus spirituális hagyományokat, a nyelvében-szellemében szétdarabolhatatlan nemzet integritását, az '56-os demokratikus igazságvágyat és függetlenségeszmét, a művészetek, az irodalom feladhatatlan autonómiáját reprezentáló karizmatikus vezéregyéniségként vezette az őt követőket végig a 70-es, 80-as évek szellemi szabadságharcában. Tiszamenti faluból származott, édesapját '56 után bebörtönözték, ő maga a győri bencések gimnáziumában tanult, s kezdetől, úttörőként, Czine Mihály támogatásával is írt sokáig meg nem jelentethetett könyveket a felvidéki, az erdélyi, a délvidéki, a kárpátaljai irodalomról, majd monográfiákat Sinka Istvánról, Nagy Lászlóról, Sütő

Andrásról, Csoóri Sándorról, Nagy Gáspárról. A hivatalosság, sőt a rendőri titkosszolgálat az „antikommunista”, „ellenforradalmár”, „klerikális reakció” embereként tartotta nyilván és fenyegette meg olykor életveszélyesen is. Barta Jánosnak – megdiákkorától kezdődően példátlanul óriási kiterjedésű munkásságának – köszönhettem, hogy aztán bekerülhettem az egyetemre tanítani. (De hogy az *Alföld* irányadó szerkesztője vagy az írószövetség helyi elnöke lehessen, azt már megakadályozták a pártkorifeusok.) Hatalmas megtiszteltetésként ért, hogy a 70-es évek erdélyi irodalmáról szóló munkájához társszerzőként bevont, s így méltathattam főként a *Forrás*-generáció jeleseit, Szilágyi Istvánt, Bálint Tibort, Szilágyi Domokost, Lászlóffy Aladárt, Hervay Gizellát, Pusztai Jánost, Lászlóffy Csabát és a többieket, s írhattam tanulmányokat például Szócs István *Selyemsárhajó* című különleges művelődéstörténeti értekezéséről, Farkas Árpád *Alagutak a hóban* meg Király László *Amikor pipacsok voltak* című nagyszerű verseskötetéről, Mózes Attila prózavilágáról s így tovább. A Csoóri Sándor elnevezte hátizsákos „nomád nemzedék” tagjaként jártam én is Erdélyt, csempésztem a gyógyszert, kéziratot, könyvet ide-oda, s amikor többször a legfrissebben megjelent kolozsvári, székelyföldi kötetekből Andornak is hoztam (ez volt Görömbei András eredeti keresztnéve, s a barátai is így szólították): olyan szeretettel, annyira tudott örülni nekik, hogy kézbe véve szinte megsimogatta őket...

– Visszatérnék arra, hogy miért is kezdett érdeklődni a határon túli irodalom iránt. Hogyan lehetett bevezetni a „peremvidéki irodalmat” a köztudatba? Ezért lett „vándorprédikátor”?

– Görömbei András azt is megtanította, hogy egy szerves anyanyelvi, történelmi, lelki-szellemi kultúrát nem lehet sorompókkal, elfogadhatatlan határokkal erőszakosan szétvagdosni, megcsúfolni; ez a józan ésszel és egyáltalán az emberi természettel is szögesen ellenkezik. És ha a magyarországi olvasóközönség elől el akarják zárni a kisebbségi magyar írók sokszor újításban, kísérletezésben, minőségben is kiemelkedő remekléseit, akkor az irodalom öntörvényűségének rehabilitációjához egy autochton morális készletéből fakadó többlettartalom is hozzátartozik: ezeknek az értékeknek a felmutatása, megbecsülése, megismertetése az anyaországi és az egész magyar nemzeti kultúrközösség körében. Nemcsak az irodalmi alkotás, hanem annak recepciója is belső igényből ered, tehát a nemzet lelkiismeretének egészséges működéséhez járul hozzá. Ehhez utazni, figyelni, érdeklődni kell, ahogy Czine Mihálytól, Pomogáts Bélától, Görömbei Andrástól, Márkus Bélától, Szakolczay Lajostól, Ablonczy Lászlótól láttam-tanultam: s magam is igyekeztem a nyomukban járni. S ha a magyarellenés elnyomatásban olyannyiszor keltem át rettegve vagy szorongó örömmel a határon odafelé, s cipeltem a kolozsvári, székelykeresztúri, sepsiszentgyörgyi és százféle antikváriumból is megszerzett – mára több ezer kötetre rúgó – erdélyi kincseket: az 1990-es változás utáni

világban, amikor emlékkonferenciák, szoboravatások, irodalmi rendezvények felszabadító alkalmaira hívtak, hogyne siettem volna részt venni a lehetségesé vált ünnepi találkozók, tanácskozásokon, eseményeken. A „peremvidékiség”, a perifériakusság így földrajzi értelemben is szerencsésen eltűnt (még az is, hogy a határon túli irodalomra a rendszerváltás előtt inkább a magyarországi vidéki nagyvárosok folyóiratai reflektáltak), s ma már az internet is bőségesen besegít a kiegyenlítődésbe és összeépülésbe – de a kisebbségiség „sajátosságának méltóságából” mégis maradt valami; ahogyan Elek Tibor barátom szellemesen megfogalmazta: határon túli magyar irodalom természetesen nincs, miközben látjuk, hogy van. Merthogy sajátos intézményeik és körülményeik is vannak, s ha ezek nem a művek esztétikai rangját befolyásolják is, bizonyos jó értelemben vett és megbecsülendő „regionális” jellegzetességeiket igen, ha azok érzékelhetően színezik, hangolják, rétegezik a műalkotás minőségi összetettségét.

– A sors több kötetének címszereplője: Sorstükör (2001), Sorsbeszéd (2003), Sorsjelző (2006), Sorsmetszetek (2012). Miben változott napjainkra sorsirodalmunk és sorstudatunk, avagy ön szerint ma mi a legfőbb nemzeti sorskérdés?

– Az irodalom önelvűségéhez, semmi mással nem helyettesíthető kifejezőskultúrájához a tematikai szabadság is törvényszerűen tartozik hozzá. Nem értékkorlátozást, hanem értéktöbbletet jelentett mindig, ha az irodalmiság magasművészeti szférájában az Ómagyar Mária-siralomtól a reformkorig, Trianonig és napjainkig olyannyiszor kiviláglanak, kiábrázolódnak a speciálisan nemzeti önismereti vonatkozások, sorskérdések, sorsproblémák. A sorsirodalomnak tehát nem teherképe, hanem a lehetséges legmagasabb nyelvi-esztétikai nívón megnyilatkozó igazságkifejező ereje ez a közösségi öntudat és önreflexiót serkentő önismereti tulajdonság. Ha nincs tematikai megkötöttség, és az alanyi érzésvilágtól, a legbelsőbb privátszférától az univerzum minden rezdüléséig akármi lehet tárgya az irodalomnak, akkor miért és miképpen zárhatnánk ki belőle ezeket az alapvető kollektív egzisztenciális jelentéstartományokat és létkérdéseket? Változás talán abban figyelhető meg, hogy valamegyest leértékelődött az ilyesfajta beszédmódok jelentősége. De ha például egyik legújabb versében (Cs. királyfi szilveszterkor) Szócs Géza ezeket a sorokat fogalmazza: „Bor is lesz, búza és békesség, / s végre igazság tétessék! // Mert ha igazság nincsen benne, / még a törvény is törvénytelen! // Hozza helyre az új esztendő, / amit elszűrt a történelem!”, „ez lesz talán az új esztendő, / melyben talpára áll az ország, // s nem porlik tovább már a szikla, / s az igazságot zsákkal hozzák // Gáspár, Menyhért és Boldizsár” – akkor joggal gondolhatjuk, hogy a sokértelmű asszociativitás és a szügesztív művészi kijelentés is megtarthatja sorsos igazságérvényét. Költői és létigazság egybefonódik; „a művészet az igazság

>>>>> folytatás a 4. oldalon

működésbe-lépése szerinti költészet” (M. Heidegger). Veres Péter a nevezetes 1943-as szárszói konferencián hangsúlyozta: „Azt kell tennünk, amit minden életrevaló nép tett a történelem folyamán: *alkalmazkodni, hogy megmaradhassunk*. Ez minden más eszmei vagy világnézeti igazság előtt áll: *Megmaradni*. Ahogy lehet. S hogy lehet? Úgy, ahogy a nép nagy többsége hiszi, hogy lehet. Mert a hit nagy erő, a történelemben talán a legelső erő.” Kodolányi János szerint: „a magyarság célja, hogy megmaradjon”. Márai Sándort is idézhetjük: e népnek „egyetlen kötelessége van önmagával és a világgal szemben: *megmaradni* [...] jogunk van megmaradni.” Páskándi Géza egyik Árpád-házi királydrámájában Szent László így fohászkodik: „Atyám, míg néped egy is van e földön... míg néped van... magyar is legyen”; s egy másikban Könyves Kálmán király: „Volt-e a magyarral valami célja, valami külön célja a Teremtőnek? [...] egy bizonyosan: hogy megmaradjon. Hogy fennmaradjon most és mindörökké.” Kányádi Sándor egyik esszéjében leszögezi: „A nemzet célja tehát az lehet, hogy az Isten csak számára kiválasztott nyelvét az emberiség legvégső határáig továbbvigye, gyarapítsa mindannyiunk örömeire, és tegyük hozzá, Isten nagyobb dicsőségére.” Sütő András Bethlen Gábor nyomán summázza intelmét: „úgy cselekedjünk, hogy megmaradjunk”. És ki tagadhatná el ezeknek az artistikus, nemes veretű, olykor himnikus szállóigéknek az együttes irodalmi és általános önerősítő emfázisát? Művészi és emberi szabadság nem állítható szembe egymással, mint ahogy „értékközpontú nemzettudat és nemzetközpontú értéktudat” sem – hiszen a kettő inkább szintézist alkot egymással; „posztkoloniális” összefüggésben is. Más kérdés, ha manapság magának a nemzetnek az értéke, sőt egyenesen a léte is megkérdőjeleződik és vitathatóvá válik. Hogy nem ismerik el mint valóságos, legfeljebb hipotetikus, „képzeletbeli” közösséget. A mindennemű anyanyelvi, szellemi kultúra nemzeti-közösségi megalapozottsága azonban antropológiai és transzcendentális szükségszerűség; amint Jan Assmann is állítja: „az etnikai identitás folytonossá tételének kiemelkedően a leghatékonyabb eszköze a vallás. A szokatlanul tartós fennmaradás [...] esetei – a szamaritanusoktól a baszkokig – egytől-egyig ugyanazt a képet mutatják: az etnikai identitás egy sajátos vallási beállítottsággal fonódik össze”. Úgy hiszem, sorsfontosságú a nemzeti létezés lényegszerűségének belátása, a megmaradás kívánalma, a személyes szabadságelvől is levezethető közösségi autonómia, önrendelkezés, önszigazítás legitim igénye és követelése minden magyar nemzetrész s az egész nyelvközösség számára. Az egymásnak ellentmondó politikai elméletek és filozófiák sem igen tehetik kétségessé szerintem a szabad akaratból születő vagy fenntartani szándékozott emberi társulások, identitásközösségek, nemzeti azonosságkonstrukciók jogát a földi létezéshez és önaffirmációhoz.

– Talán a társadalmi elkötelezettsége miatt, 1988 és 1994 között a kultúrpolitika fe-

lé fordult. Hogyan emlékszik vissza a rendszerváltozás „előkészítésére”, és hogyan látja, a változások miképpen hatottak az irodalomra?

– Tulajdonképpen ennek a demokratikus nemzeti szabadságnak a lelkesült kiharcolását, pontosabban annak célkitűzését jelentették a rendszerváltozás évei, s nem véletlenül volt motorja az egész folyamatnak az író-társadalom és a humán értelmiség java része. 1987-ben Lakitelekre is íróbarátaim Trabantján zötykölődtünk el, s a sátozt övező kukoricásban rendőrautók sokasága figyelt minket, igazoltattak is – valóban forrongó időszak volt, tele reményekkel, illúziókkal. Például hogy a politikában is meghonosodhat az az etikai alaphoz álló igazmondás, amelyet az irodalom valósított meg addig is, évszázadokon keresztül. Hogy az erkölcsiségnek is szerepe lesz a politika alakításában. Ebben csalódnunk kellett, viszont az irodalmi beszédformák mégiscsak a természetes művészi önelvűség irányában szabadultak fel. Különleges élmény volt az erdélyi irodalomról is szabadon tanácskozni a Debreceni Irodalmi Napokon rögtön 1990-ben, ahová örömmel jöttek a kitűnő erdélyi írók, kritikusok is – és együttesen állapíthattuk meg, hogy ha a szabad szellemet egészében nem fojthatta is meg a diktatúra, azért az intézményes fellélegzés mégis egy teljesen más légkört teremtett körénk. És akkor még bízunk a kisebbségi magyarság mindennemű kulturális autonómiájának a kivívhatóságában is.

– A jó értelemben véve Ön mindig *vita-partner*. Akik másképp látják a dolgokat, azokat sem támadja, inkább ironikus velük. Ön szerint milyen (kellene legyen) a jó vita?

– Főleg a közéleti, de az irodalmi közéleti vitakultúra is mára sajnos eléggé eldurvult és el is sekélyesedett; az első szabadon választott országgyűlés tagjaként (1990 és 1994 között) tapasztaltam, hogy talán még a legélesebb vitákban sem volt annyi diffamáló gyalázkodás, mint ma egy irodalmi diskurzusban is akár. Az érvelések logikájának kölcsönös reflexiója a jó vita alapja – de ha lezáratlan kérdés marad, az sem baj, hiszen az igazi és végső kérdésekre úgyszint válasz; ha van, mitől lenne az kérdés?

– Dolgozik most újabb tanulmányköteten?

– Ebben az esztendőben a trianoni gyász-emlékévhöz kapcsolódó programok fogják kitölteni az időmet, s ehhez kapcsolódva olyan újdonságok felmutatása, mint például a Bertha Csilla (a nővérem) és Kodolányi Gyula által szerkesztett antológia – a Trianon-szindrómához kötődő magyar versek gyűjteménye angolul –, *A Nation Dismembered* címmel, amely unikális, mert eddig le nem fordított és külföldiek számára hozzá nem férhető versek sokasága is napvilágot lát benne (Reményik Sándor költeményeitől Dsida Jenő *Psalmus Hungaricus*áig), s egyáltalán, ilyen kötet eddig még soha nem jelent meg. És ennek a kiadványnak a híresztelését is feladatommak tartom, hiszen a nagyvilág tájékoztatása sem mellőzhető.

NAGY BORBÁLA RÉKA

MOLNOS LAJOS

Feljegyzések

(Miként az Isten...)

*Elhátráltam már a falig.
Feltartott kezekkel állingálok,
mintha még bármire is várnék.
Néha elbóbiskolok,
mint hámban a lovak,
s miként az Isten is szokott.*

(Jelentés)

*A tegnap is
boldog voltam,
megállás nélkül
hajnaltól estelig.*

*Holnap is
boldog leszek,
megállás nélkül
hajnaltól estelig.*

*Ámde! Kegyes
hozzám az Úr:
Ma végre
szabadnapos vagyok.*

(Utóirat egy nemzedékhez)

*Volhattunk mi ugyan, barátaim,
a harmadik, a legkisebbik fiú,
túl a vaserdőn, rézerdőn,
túl az üveghegyen s az Operencián
sem a szépséges királyleány,
sem a felekirályság
nem jutott ki nekünk,
csak folyvást ugyanaz a hétfejű,
szörnyszülött jelen idő,
a rohadt életbe, barátaim,
a rohadt életbe!...*

(Mint Jézus...)

*Átleskelődtem a jövőbe.
Sehol senkit nem láttam,
csak az Istent.
Ott állt meg egy magában,
mint Jézus Pilátus előtt.*

(Az élet peremén...)

*Az élet peremén,
ahol lakom,
minden kerek, csodás!
Tavas van, nyár, ősz, tél,
egyre megy:
minden nap jár a Mikulás.
Kisúvicolva izgul szívem,
mint kis cipőm is hajdanán,
s pottyangat belé sült galamb,
és lepkeszárny és sült banán,
s naná, hogy arany alma is
és hamuban sült cipő –
Tapsikol bennem boldogan
a sok, gyerekkori cipő.*

LÁNG ORSOLYA

Látni Makaót és visszajönni

Mivel öten vagyunk a családban, és a földön minden ötödik ember kínai, mindig is egyértelmű volt, hogy közülünk én vagyok az. De anyaghibás, rosszul összerakott játékaink mentsége is mindig ez volt: kínai. Japánnak sikerült, kínai elterült, énekeltük *Az asszony ingatag* dallamára. Volt egy kínai vázánk, arról is kiderült, japán. És a rengeteg turista, akik azért habzsolnak fel minden láthatót a fényképezőgépeikkel, hogy egész évben legyen mit nézniük, ha már szabadságuk nincs. Másfelől meg: az írás művészete, a tus, az ecset, a papír, a porcelán, a puskapor, a selyem, az asztrológia. A kommunizmus. Óriási kultúrához mérhető átalakulások.

Annyira sokféle létezést egy helyen, mint Makaóban, sehol nem láttam még. A nemzetközi filmfesztivál, amire érkeztem, egy icipici, három ember által működtetett vállalkozás, a városban senki nem tudott még a létezéséről sem, nemhogy útbaigazítást adni a hollétéről. A járókelők nem kedvesek, de korrekték, senki nem utasít el csípőből. Általában a térképen mutogatnak, mert én nem értem, mit mondanak, ők pedig nem ismerik az utcák portugál nevét, az azulejo-csempére nyomtatott kétnyelvű utcanévtáblák inkább díszek, egy ezelőtti kor emlékei. A kockakőből kirakott járdák is mediterrán hangulatot idéznek, fehér alapon fekete minta rajzolódik. Kis bolyongás és szájatátás után megtalálom a jezsuita templommal szemben a Teatro Dom Pedro V-t, a spanyol barokk egyik korabeli épületét. Nemcsak a szervezők könnyebbülnek meg érkezésemkor, hanem egy moldovai rendező is, aki sajnos nem beszél angolul, így a hátamat lapogatva tudatja velem, hogy egy hétig tolmács is leszek.

PÁLYAMATRICÁK

A laza kis megnyitó után állófogadásra invitálnak az ötszázlagos Sofitel hotel tizenharmadik emeleti kilátójára. Svédasztalos rendszerrel járkálunk körbe, és egymástól kérdezzgetjük, ki honnan jött és mit eszik – ezzel voltaképpen azt a gyanakvást próbáljuk leplezni, hogy ez itt egy szimulákrum, amibe valahogyan belecsöppentünk, és csak akkor nem lesz baj, ha erre nem feltűnően döbbenünk rá. Ha belemegyünk a játékba. Ja, hogy te is láttad, aranykoronával volt telezsúfolva egy kabrió a hallban? Ez a legkevesebb. Hogy kaviárt szolgáltat fel pezsgővel, és közben lemadámoznak? Várj, előbb tegyem le a hátizsákom. A homárokkal és kagylókkal berendezett csendéletekről, a fehér zubbonyos szakácsokról Greenaway barokkosan tobzó látványai jutnak eszembe, főleg a sza-

Utcai oltár házi áldás kérésére

kácsos film, amely kellően furcsa ahhoz, hogy akár itt és most megtörténjen. De a felszolgált ételek egzotikussága nincs túl az európai ingerküszöbön. Még kutyát és majomagyvelőt sem fogunk itt most enni. Úgy látszik, első éjjelre nem vonatkozik a jetlag, mert úgy alszom el a Casa do Portugal egyik kis vendégszobájában, hogy csak délután háromkor ébredek fel, egyszerre a kanadai Grace-szel, aki ugyanennyit repült, csak a másik irányból. Vanak, akik úgy tudják, hogy a szervezet nehezebben bírja a nyugatról keletre való elmozdulást, mások bizton állítják, hogy ez keletről nyugatra sokkal megterhelőbb. Szerintem az otthonosság- és az idegenségérzet legalább olyan meghatározó az átállásban, mint az irány. Hazatérve szinte észrevétlenül zökkentem vissza a kerékvágásba. Az biztos, hogy nemcsak a hat órával előrefutó időt kellett odaérkezésemkor feldolgoznom, hanem minden újat, amit az érzékszerveim tapasztaltak, a repülőből megpillantott hófödte Kunlun-hegység látványától, a vacsora minden ízéig és szagaig. Arról nem is beszélve, hogy Budapesten aznap reggel hullott le az első hó (váratlanul, mint minden évben), amikor elindultam Makaóba, ahol hús fok várt.

A fesztivál programja nagyon gazdag, szinte lehetetlen is minden vetítést abszolválni, úgyhogy tiszteletemet teszem (a fesztiváligazgató, Lucia Lemos a bejáratnál fogad és megveregeti a vállam), majd a terep és a felhozatal felmérése után lelépek. Délelőttönként kínai és makaói rövidfilmeket vetítenek, de ezeket csak korlátozott számban tudom fogyasztani. Talán az *Ezeregyéjszaka* hagyománya ismerhető fel az európai filmiskolán nevelkedett szemnek vonatott és redundáns történetmesélésen, a karakterábrázolás sokszor egydimenziósnak hat, amire ráerősít a teátrális színészi játék. Érdekes, hogy az utcán, a tömegben elvegyülve mennyire más arcát mutatja ez a nép, mennyivel fésületlenebb, mint amilyen-

nek látni akarja magát, és mennyivel izgalmasabb a maga érdektelenségében és beolvadni akarásában, mint a koholt érzelmek turbulenciája egy színész kisminikelt arcán.

Ceaușescu kínai mintát követő építészeti egységesítéséből, a szisztematizálás korából ismerjük a falanszteri lakótelepeket (nem véletlenül található Románia több városában is Kínai Nagy Falnak nevezett tömbházsor), és ismerjük azt a meddő igyekezetet is, amellyel a városlakók megpróbálják a sivár betontömböket belakni. Jobbára eredménytelenül. Itt, a prototípusban sokkal természetesebben szövik be ezeket az életidegen konstrukciókat, már-már organikusan. Az ablakra szerelt rácsok az apró lakások meghosszabbításai, bónusz tárolófelületek: élelemtől takarítóeszközökig minden megtalálható rajtuk. Egyenletes ritmust alkotnak a felület síkján a légkondicionáló berendezésekkel. Lent az utcán még az útjelző táblákat is kihasználják, például állatbőrök szárítására. Vállfán szárított halak lógnak itt-ott, az építkezési kerítések palánkján pedig azon frissiben feldobott nagymosás. Külön elnevezése van az óslakosoknak, a „macaense” ember, a portugál lazaság és egy agyaghad-sereg egyensúlyozóának keveréke. A parkoló robogók végeláthatatlan sorában jelen van mindkettő. Itt nincsenek egymástól elkülönülő negyedek, nincs szegregáció, fertályóránnyira van egymástól az újjgazdag palotanegyed, a favellákra hajazó lakótelep és a régi portugál városrész, amely üresen várja a pusztulást. A sűrűn keresztezett utcák egyik sarkán aranykereskedés, vele szemközt halárus. Itt a McDonald's-ot ellepő egyenruhás iskolások, amott a buddhista botanikus kert, ahol némán thai-csiznak. Egy maszkot viselő motoroshad mellett elsétáló házaspár, akik egy faragott kalitkában séáltatják aprócska, zöld madarukat.

>>>>> folytatás a 6. oldalon

Mindez szagtérképen is jól lekövethető. A kis utcákba beszorult mandulás keksz illata, amit óriási kerek tepsiken rétegelnek és sütnek, sajátosan értelmezett látványpékségekben, aztán a sugárútra kiérve a szmog. Fragmentált és multipoláris hely, bár sok itt élő szerint kicsi és unalmas. Olybá tűnik, mintha egyedüli sétáló volnék ebben a városban, legalábbis azokon a részeken, amelyek nem reprezentációra készültek. Ahogy a háziszellemeknek oltárt emelnek a legtöbb bejáratnál, gyümölcsökkel, füstölőkkel és egy kis szoborral, megteremtve a transzcendencia intimitását a járdaszélen, olyan bensőségesek tudnak lenni a kis boltok, műhelyek, ajtók mögött meghúzódo, kilesett világok is. A téridőnek ezek a rejtélyes és nehezen észrevehető, de a regisztráló egész jelenlétét magukba szíptantó tartományai olyanok, mint valami fekete lyukak. Kozmológiai kifejezéssel „gravitációs szingularitások”: sajátosságukban különálló valóságok. A tágas és megtervezett vízpart „eseményhorizontja”, ahonnan képeslapra kívánczó panoráma nyílik a kaszinóváros sziluettjére, és mögötte ezeknek a szűk kis utcáknak a hétköznapi praktikum és funkcionalitás által megszabott esztétikája. Ebből ugyanúgy beletartozik az isteneknek kitett áldozat, mint a fal mellé támasztott seprű. Eszembe jutnak Würtz Ádám Dickens-illusztrációi, talán innen származik figyelmem ilyen irányú kiélezettsége. Este különös megvilágítást kapnak ezek az üregek, a fényforrás mélyről jön, a környezet kitakar a mellékes fontosságú jelenetből. A dobozhalmok árnyékában számlatömbje fölött vacsorázó kereskedő. A poros yixing teáskannák között kotorászó teaárus, aki maga is úgy fest, mintha valamelyik dinasztiaiból felejtődött volna itt. Zárás után a hullámos redőnyre vágott keskeny ajtón kilépő boltos. Amilyen elevenek nap közben, olyan kihaltak este tíz után az utcák. A közbiztonság jó, nemcsak a rendőri felügyeletnek, hanem a térfigyelő kameráknak is köszönhetően.

Ahogy sötétedni kezd, mint valami 3D-s csillagkép, tölti ki az eget a Grand Lisboa felhőkarcolója. Meg is érkeznek a reklámüzenetek a telefonomra, hogy ne totózzakk, mihamarább menjek utána a szerencsémnek. Taipában, Makaó egyik szigetén felépítették Velence és Párizs híresebb épületeit. Vannak csatornák gondolákkal, Szent Márk tér, aranyoroszlán, Dózse-palota a negyvenemeletes tömbháznegyed szomszédságában. Az Eiffel-torony kicsinyített másának tövében taxik nyüzsögnek, megrakott papírzacsokkal tódulnak ki a vásárlók, még a csomagolás felirata is „Parisien”. Ebben a hihetetlen kaoszban nem létezik történelem, nincs időbeni kontinuitás, egy helyen megtalálható minden: a különböző stílusirányzatok nem különülnek el egymástól, megszűnik az alkotások regionális jellege, „itt egy szép gömb, ott egy labda”, és a legfurcsább benne az, hogy minden, a katedrális kőoroszlánjaitól az antikolt kandeláberek át a rokokó festmény utolsó

Halak száradnak porolóra akasztott vállfán. Hely szűkében minden felület értékes.

ecsetvonásáig: másolat. Egyetlen négyzetcenti sem igazi. Az ember teljesen elveszíti a realitásérzékét, erre is megy ki a játék: az épületek ablaka is illúzió, oda-bent nincs természetes fény. A játékosnak nem szabad észbe kapnia, semmi nem terelheti el a figyelmét a játékról. Ezek a furcsa nem-helyek izolált, külön világot alkotnak, miközben annyira szerves részei a városállamnak, hogy nélkülük nem is tudna fennmaradni. Makaó a háborúban független volt, akkor ugrott így meg a lakosság száma. A gyarmati státus mögött is izgalmas történet van: a tizenhatodik században a portugál hajósok megvédték Kínát a maláj kalóztól, cserébe megkapták Makaót előbb bérbe, majd teljesen. Húsz éve került vissza Kínához, harminc éve van még különleges közigazgatású területként. A szerencsejáték csak itt legális (még Hongkongban sem), ezért a kliensek nagy része a Kínai Népköztársaságból tevődik ki – vagyis a fizetések szépen visszacsorognak az államkasszába. A kaszinóváros alatti buszpályaudvar ingyenes járatokat biztosít a repülőtérre és kompkikötőbe, de állítólag az ötvenöt kilométeres híd sem minden hátsó szándék nélkül hozza Hongkongot karnyújtásnyira. Az ide érkezők semmit nem látnak a városból, őket csak a játékszenvedély hajtja. Ameddig a szem ellát, asztalok, mellettük dosztojevszkiji figurák derengenek. Karikás szemmel és fehér ingben várják az eufória vagy a letargia rohamait, a visszavágás vagy az újrázás ingerét. A szabad asztaloknál ülő krupiéék úgy követik tekintetükkel a kiszemelt áldozatot, mint a római kőszobrok, amelyeknek mély szemüregében a fénytörés eredményezi a szemmozgás illúzióját. Lassú és kitartó kézmozdulattal intenek magukhoz, mint valami kimérák. Érzelem nélküli, kifejezéstelen arcok. Itt egyszerre megérti az ember, mit is jelent a pókerarc. Aki nyer, annak a kaszinó felajánl egy ingyenes éjszakát az ötcsillagos szállodában, hátha holnap is lesz játékkedv, ingerencia egy kis vagyonepallásra. A helyi lakosok valamennyi részesedést kapnak a kaszinók után, befizetik nekik a nyugdíjalapot és a jövedelemadójuk felét is elengedik. De ak-

kor miért lakik mindenki lyukban, és miért dolgozik egész nap egy másik lyukban? Miért esznek műanyag étkezésleiből, amit aztán csak besepernek egy vödörbe, hogy egy slaggal könnyebb legyen az egészet leöblíteni? A népsűrűséggel az igénytelenség is szükségszerűen növekszik? Mert a múlt épített örökségében még ott van az anyagban megmunkált idő. A tizenötödik századi A-Ma-templom, ez a sziklákra épült, inkább lugasra, mint a hagyományos kőtemplomra hasonlító építménykomplexum, ma is az egyik legforgalmasabb hely, ahol jóslatokat vásárolnak, füstölőket gyűjtenek, nem szakadt meg a kontinuitás. Nemcsak azért nincs négy fala meg plafonja, mert az áldozati füsttől megfulladnának a hívek, hanem mert ez volt az öböl kilátója is, ahonnan minden horizonton feltűnő hajót látni lehetett. A hozzá közel eső mandarin házában írta meg főművét (Mao Ce-Tung egyik fontos olvasmányát) a liberális demokrácia hirdetője – *Figyelmeztető szavak egy virágzó kor számára*. Aztán, ahogy olvasom a látogathatóvá tett rezidencia történetében, a család kiköltözése után egy adott pontban háromszáz nyomorúságos körülmények között élő albérlője volt. Végül Makaó városa vette kézbe a teljesen lakhatatlanná vált házat, és alapos restaurálásnak vetette alá.

Nézem a fényképeket, amit egy ott megismert filippínó fiú tett fel a napokban a közösségi oldalára. Hobbifilmes és fényképész, de a fizetését a legnagyobb kaszinó szállodájától kapja, ahol londínerként dolgozik. Olvasom, hogy a kaszinók két hétre bezártak, mert az egyik alkalmazottat koronavírussal szállították kórházba. Amilyen intenzív és testközelű élmény volt a forgalmas Makaó, olyan távoli és szürreális a zárlat miatt kiürített utcák látványa. Nem pont erre gondoltam, amikor azt mondtam: elmegyek, amíg még könnyen megközelíthető ez a Kínához visszacsatolt terület, inkább arra, hogy Hongkonghoz hasonlóan megszorongathatják. És ahhoz talán nem éltem még eleget, hogy összefüggést teremtsék egy világszinten terjedő vírus és a politikai nagyhatalmak machinációi között.

Bréda

I.

Lassíts, szellemek kelnek át a zebrán. –
súgta nekem akkor Bréda Ferenc.
De nem látok senkit, Feri. – hajtattam tovább.
Lassíts, szellemek kelnek át a zebrán. –
súgta nekem akkor Bréda Ferenc.

II.

A régi kolozsváriak még tudták, hogy a
Music Pubot, a néhai Krajczárt, az Insomniát és a Bulgakovot
katakombák kötötték egymással össze, s a macskakövek alatt
fényes nappal is népvándorlás folyt.
A nemespenészes falakban cérnavékony csövek tekeregtek.
A Léthe Vízmű szerint a hirtelen felejtés csörgedezett bennük.
Időnként valaki
meglékelte a vezetéket. A kispriccoló sugárból pár kortyot
puszta szájjal elkapott.
Majd hegesztőpisztolyaival, mint két szikrázó kötőtűvel,
bezárta a sebet.
Ilyenkor cseppek rügyeztek a fémen még egy darabig.
S az a valaki François Bréda volt.

Hervay

a hetedik és a nyolcadik emelet között felfúvódott öklökkel
ütöd a zárlatos lift falát.
olyannak hallatszik a lépcsőházban, mint a közeli szívdobogás.
lábadnál feldőlt kofferben sértetlen memóriával egy fekete-
doboz.

te román idő szerint vártál a Piața Unirii-n engem.
de én életem legfontosabb találkozájára, előre megfontolt szándékból,
magyar idő szerint érkeztem.

Hervay Gizella diónyi urnáját
mégsem temették el az ún. közös sírba.
mai napig fiatal költők között ingázik, akik gondját viselik,
felolvasnak neki minden este.

ma lenne 58 éves Kobak.
enyhe földmozgást észleltek a Házsongárd szeizmikus térségében.

Balogh Ferenc és Szilágyi Domokos utazása 2019-ben a kolozsvári elkerülön

az arcát ősz borosta fedi. az én arcom is ősz
borostás.
a kocsiban ülve remeg. egyik kezem magam elé tartom,
remeg a kezem.
elég hűvös van, mondja. bizony hideg van, mondom.
mondja és röviden felnevet.
a következő lehajtónál talán megállok és megpihenek.
mintha egy lehajtónál állna valaki,
de nem áll ott senki, mondom. dehogynem, mondja.
kiszáll a kocsiból, kinyújtózom. szívok egy kis friss levegőt.
igen, gondolom, tovább hajtok. a kanyar után a lehajtóhoz ér,

Nagybánya tornyai, 1980

me glátom a lehajtót és lekanyarodok. lekanyarodik, leállítja
a motort, besötétedett. a szakadó hóban nem látom a lehajtót.
kiszállok a kocsiból, szívok egy kis friss levegőt és felébredek.
leállítja a motort, kiszáll a hóba. vastag hóréteg borítja a lehajtót.
fehérlik a szűz hó. nézi a sűrű hóesést. szállingóznak

a hópelyhek, mondja.
aztán eláll a havazás. a fehér hó kivilágítja a tájat, mondja. a fehér
hótól világos lesz az este, mondom.
és mi ketten egymáséi vagyunk, mondja. igen, egymáséi,
mondom. egymáséi vagyunk, mondja. a sötétség legmélyén
egymáséi vagyunk, mondom. és összetartozunk, mondja.
örökre egymáséi vagyunk, mondom. örökre te meg én,
mondja. örökre mi ketten, csak mi ketten, te meg én, mondom.
így van, mondja. az arcát ősz borosta fedi. az én arcom is ősz
borostás. elég hűvös van, mondja. bizony hideg van,
mondom. kiszáll a kocsiból, kinyújtózom. szívok egy kis friss levegőt.
igen, gondolom, és tovább hajtok. mintha a lehajtónál állna,
de nem áll ott senki, mondom. dehogynem, mondja.

Kolozsvári metró

metró az, ami két pontot
a legrövidebb úton összeköt.
a mérnökök szerint jó ötlet volt átfúrni a
temető alatt.
csak hogy a lélekzáró rétegek gyors beomlása váratlan
aggodalommal töltötte el őket.
s kétséges vállalkozásnak tűnt
a metró szellőzőaknáinak kivezetése is a kriptablakokon.
a Házsongárdból kezdte beszippantani
a sírokat az alagút, mint egy csillapíthatatlan tüdő.
aki tudta,
evakuálhatta szeretteit.
a beruházásnak hamar híre ment. hiába, valakik
temetőbe hajtott nyájakkal blokkolták
az építkezéseket.
ám addigra a Házsongárd már hatalmas orgonaszekréttnyé alakult
a furkálások miatt.
a függőleges szellőzőaknáknak nyílegyenes sípokká váltak, s érzélgős
hangláda lett maga az alagút.
ha a szél berontott a lejáraton, működésbe lépett a
teljes szerkezet:
néhány magas hangot préselt ki
mindösszesen a föld.
olyanokat, amiket dobhártya-visszavarrás alatt hall csak az
ember.

Egy Nápolyban írt vers

Volt előjele annak, hogy tőle szokatlant fog tenni.

A kabátunkat már le sem vettük, hogy ne felejthessük ott a kocsmában. Összehúzza magán, megigazította, ahogy a beszédre emelkedő előadók szokták a zakójukat. Fejét előrebiccentette, és egész felsőtestével közelebb hajolt. A vodkás poharat arrébb tolta, hogy ne maradjon semmilyen tárgy közte és köztem az asztalon.

Jelentősegteljesen nézett rám. A pupillák körül sárga és bevérzett volt a szeme. Szápadt arca hirtelen egészen kipirult.

– Felolvashatok neked egy verset? – kérdezte.

Még soha nem tett ilyent. Még sosem beszéltünk egyetlen írásáról sem, pedig olvastam tőle néhányat, és ezt ő is tudta. Mindig is úgy éreztem, kimondottan azt kedveli bennem, hogy soha nem hozok fel semmilyen művészethez kötődő témát. Leginkább gazdasági, társadalmi és politikai kérdésekről beszéltem. Ha beszéltem. Mert többnyire hallgattam. Leginkább ő beszélt, de addig soha nem ajánlotta, hogy felolvasna valamit.

– Ezt a verset Nápolyban írtam – mondta, és kabátja belsőzsebéből előhúzott egy összehajtogatott lapot. Széleinél, a hajtások mentén felbolyhosodott, és elszíneződött, ahogy szokott, hogyha hosszú ideig gyűrődik zsebünkben a papír.

– Jártál Nápolyban? – kérdezte.

– Igen, jártam – feleltem.

– Mikor? És mennyi ideig voltál ott?

– Kétezerkettő nyarán – válaszoltam némi gondolkodás után. Egy hónapot töltöttem ott, cserediákprogramban vettem részt, áthallgattam.

– Egy jó barátom a Piazza San Domenico Maggiore-n lakott. Megvan az a tér? – kérdezte.

– Igen, persze, sokszor voltam ott. Az volt a nápolyi évfolyamtársaim találkozóhelye is – mondtam.

– Lorenzo, a barátom, aki ott lakott, soha nem tudott elaludni hajnali négy előtt. Ment a dolce vita, tudod...

Az a tér híres és hírhedt találkozóhelye a városnak, idéztem fel az emlékeimet. Valamiféle türelmi zóna. A rendőrök folyamatosan felügyelték. Mind a négy sarkán ott álltak motorjaikkal a carabinieri, az olasz csendőrök, jellegzetes, széles vörös oldalcsíkos nadrágjaikban, hosszú szárú fekete bőrcsizmáikban. Cserébe elnézték, hogy azon a téren szabadosabb éjszakai életet éljenek, mint máshol. Mindent betérített a marihuána és a kétütemű motorokban használt, olajjal kevert benzin jellegzetes szaga. Ott mindent meg lehetett venni. Tíz euróért ötször akkora zacskó füvet adtak, mint akkoriban nálunk felé. A ragazzik – a srácok, ahogy az olasz fiatalok szólítják egymást – kicipelték a tévéiket, videójátékaikat a térre, és generátorokra kapcsolták. Ott pöfögtek hajnalig a nagy, évszázados kőlapokon. És persze, az elmaradhatatlan robogók és a motorbiciklik. A bárók is hajnalig nyitva voltak, szólt a zene. Mediterrán, színes, sokáig tartó és hangos élet folyt ott. Aki annak a térnek a környékén élt, nem sokat aludt, ebben biztos voltam.

– Érdekes alak volt ez a Lorenzo. Úgy tartotta, van, aki szépen rontja el az életét, és

van, aki csúnyán. Harmadik lehetőség nincs – folytatta.

Láttam, hogy már nem rám néz. Elnézett mellettem, ki, a hátam mögött lévő nagy ablaküvegen, az utcára. Egy pillanatra elhallgatott, elcsuklott a hangja. Az összehajtott papírlapot egy hirtelen mozdulattal visszacsúsztatta a belső zsebébe, majd előhúzta megint.

– Azon az estén sétálni indult a tengerpartra. Az egyik szűk utcácska házfalait kékre és vörösre festették a mentőautó és a két rendőrautó villogói. Lorenzo pont akkor ért oda, amikor Esztert hordágyra emelték. Kirabolták. A rendőrök később azt mondták, a támadók valószínűleg nem akarták bántani, de sötét volt, és ahogy a nyakához szegezték az éles kést, valami történt, megvágták. Suhancok rabolják ott ki a turistákat, tizenévesek, nem ölnek embert. Megijedtek, és elszaladtak. Talán ha azonnal szólnak valakinek, nem vérzik el a lány. De késő volt, sötét volt, mire rátaláltak, a mentők már nem tudták megmenteni.

Magunk elé nézve hallgattunk hosszú percekig.

– Soha nem szabad haragudnod magadra! Annyi mindenki bántja az embert az élete során, legalább te ne bánts magad! Tudod, szerencse kérdése minden. Könnyű mondanivaló, igaz? – kérdezte választ nem várva, és beleivott a vodkába.

– Aznap a két kedves barátom, akik egy pár voltak, Eszter és Tibor, összevesztek. Azon a téren vesztek össze, a San Domenico Maggiore-n. Valami apróságon. Egy rosszul megválasztott mondaton. Eszter megsértődött, és visszaindult a szállásukra, Tibor pedig dacból beült egy kocsmába, és ismerkedni kezdett a helyiekkel. Esztert véletlenül megölték. Lorenzo szerint ha együtt indulnak haza, biztosan nem merik megtámadni őket. Mennyire banális és mennyire tragikus ez a történet, és az is, hogy nem lehet állandóan ugyanolyan intenzitással szeretni. Újra és újra meg-történik minden, és van, hogy elszakad.

– Tibor azt mondta Eszternek akkor este a téren, hogy megfojtja a ragaszkodásával. Eszter még aznap meghalt, és Tibor soha többet nem találkozott senkivel, aki annyira őszintén és természetesen tudta volna szeretni.

Felhajtotta a vodkát a pohárból.

A pultos odajött, és nem ellenségesen, de határozottan azt mondta, zárni fog, hagyjuk el a kocsmat. Kisétáltunk az utcára.

Görcsösen szorongatta jobbában az összehajtogatott papírlapot. Baljával belekapaszkodott egy közlekedési tábla rúdjaiba. Már nem tudott egyenesen állni. Az utcába befördült egy taxi.

– Majd legközelebb felolvasom! – mondta, és leintette az autót. A papírt viaszasülylesztette a belső zsebébe. Nem nyújtott kezét búcsúzóul, elő sem húzta kabátjából, bevetette magát a hátsó ülésre. Nagy erővel csapta be az ajtót, beleremegett az egész kasztni. Visszhangzott a csattanás a kihalt utcában, mint egy pisztolylövés. A sofőr idegesen, nagy gázt adva hajtott el.

Hazagyalogoltam.

Másnap felhívott egy kollégám valamilyen ügyben, és tőle tudtam meg, hogy dél-

után holtan találták a lakásában. Szívrom – mondta. Lesújtott a hír. Elmeséltem az előző estét, azt, hogy összefutottunk az éjszakában, és együtt ittunk hajnalig. Ott voltam, amikor taxiba szállt. Pár másodpercig hallgattunk a telefonban, aztán felidézünk néhány történetet – így gyászoltuk el.

Egyszer mindhármyunkat meghívtak egy rendezvényre, és a szervezők megkértek, vigyem el őt is autóval. Akkor találkoztunk, együtt utaztunk, úgy ismerkedtünk meg. Az egyik panzió, ahol a meghívottak mintegy felét elszállásolták, érkezésünk előtt néhány órával leégett. A környék üres szállásait hajtották fel a szervezők, amiből a turistaidényben kevés akadt. Így jutott nekünk a vadászház, kilométerekre a falutól, az erdő közepén. Csak egy óriási kulcsot adtak hozzá, a nagy felfordulásban nem kísért ki senki. Útközben még be is vásároltunk, késő délután értünk ki a házhoz. Amikor leállítottam az autó motorját, meghallottuk a patak öblös csobogását. Susogtak a fák levelei a szélben, madárhangok mindenfelől. Kolozsvár szmogja után a friss levegő. A csomagtartóból kiemeltam a két láda sört, a tíz üveg fehérbort, a vodkákat és konyakokat, meg az oroszhegyi pálinkát, amit a szervezőktől kaptunk. Ültünk a dús fűben, a napon, hallgattuk a patakot, az erdő neszeit, kortyoltuk az alkoholt.

Két napig nem aludtunk egy percet sem. A rendezvényre már egyáltalán nem mentünk be. Ittunk, és halmozódtak a történetek, a történetei. Látszólag nem értek össze. Látszólag csak egymásra dobálta őket, egyiket a másik után, mint egy papírmerítő mester az íveket.

Tűnődtem, később hányszor találkoztam vele. Nem tudtam volna összeszámolni, jó néhányszor. Volt úgy, hogy megbeszéltük, vagy csak véletlenül futottunk össze. És volt úgy, hogy csak egy órát, máskor fél napot végigbeszélgettünk. Viszonylag későn jöttem rá, milyen technikával dolgozik. A saját életét szaggatta apró darabokra, és a foszlányokat, ami a művelet után maradt, beleáztatta annyi alkoholba, amennyit csak megbírt a teste. Amikor az emlékek kellően felpuhultak, amikor már nem sértették, akkor belekavart. És ha már úgy tűnt, hogy csak elemekre esve, tárgyyszerű adatokra és információkra hullva lebegnek a lében, akkor merített bele szitáival. Ahogy lassan kiemelte, a szálak szinte véletlenszerűen egymásra tapadtak, és összeálltak azzá a szövédékké, amelyből már nem vagy csak nehezen volt kivehető, kivel és hogyan is estek meg valójában. Aki hallgatta, úgy érezte magát, mint a jósok, akik halott átlatok májából próbálták kiolvasni a jövőt. A szereplők, akár valóságosak, akár kitálatk, nem voltak többek egy példabeszéd kartonból kivágott figuráinál. Így került el az érzelmességnek és kérkedésnek a látszatát is. Amiről beszélt, soha nem vele történt, soha nem ő élte meg. Mindig volt egy jóbarát, aki hihetetlen kalandokba keveredett, mindig volt egy távoli ismerős, aki nemrég, egy véletlen találkozás alkalmával elpanaszolt neki valamit, és mindig volt egy hivatalnok, aki egy-egy téma szakértőjeként, kis-sé bennfenteskedve felvilágosította őt valamilyen fontos dologról.

Mielőtt letette volna a telefont, még megkérdeztem a kollégámat, aki nagyon régóta ismerte, hogy szerinte mikor járhatott Nápolyban. Azt válaszolta, többször is készült, de nem jutott el soha.

ittunk egész éjjel. ihattunk akármennyit

(băusem toată noaptea. dar oricât am fi băut)

minden kevés volt szomjúságunkhoz képest.
voltunk ahogy voltunk. a búzzel.
mintha egy disznócsorda lopódzott
volna szívécskéink mélyére
hogy ott
boldogan hentergőzzön a sárban.
minden pórusunkon át a sötétség
áramlott kifelé. patakzott belőlünk.
tömve voltunk tehát
búzzal és sötétséggel.
mint egy aranyakkal és ezüstökkel tömött erszény.

voltunk ahogy voltunk. nem tudtunk
változtatni semmin. már a pincérnő is
porrá omolva tette ki az i-re a pontot:
disznók vagytok. és én is, veletek együtt.
igazat adtunk, nem is tehattünk mást,
és úgy is viselkedtünk:
mint az a jólismert disznócsorda
rohanni kezdtünk
a szakadék felé. levetettük magunkat.
de nem zúzódtunk porrá.
nem nyíftunk ki. nem lett semmi bajunk.

ugyanaz történt ami lezajlott már
máskor is: esélyünk sem volt lezuhanni mert
egyszerre voltunk az ürbe zuhanók
és a szakadék is amelyben megtörténhetett
volna a zuhanás.

Kis kiáltvány a herakleitikus költészetéről

(Mic manifest despre poezia heracleitică)

Gyakorta kérdeztem magamban, milyen névvel illethetném korunk költészetét.

És nem találtam ennél helyénvalóbb választ: *herakleitikus költészet*. Anton Dumitriu beszél a herakleitikus kultúráról, amikor két alapvető kulturális modellt határoz meg: az eleai kultúrát, amely saját tökéletességébe dermed – ez a Kelet kultúrája; és a herakleitikus kultúrát, amely a folyamatos létrejövés kultúrája – az európai kultúra.

Egy apória foglya voltam sokáig: saját verseimben egy eltérő esztétikai valóság jelenlétét fedeztem fel, olyan valóságét, amely az elfogadott normák szerint is inkompatibilis a verseimmel és úgy tűnt, hogy lehetetlenné teszi az egységes költői identitásom lehetőségét. Amikor megértettem, hogy a számomra adott kultúra létrejövételének, melyben én is létezem verseim által, törvényszerűsége az adott keretek belülről történő feszegetése, a Herakleitosz égisze alatt zajló folyamatos létrejövétel, *minden folyik, csak a változás örök* – akkor úgy éreztem, hogy „meggyógyultam”: anélkül, hogy továbbra is nyugtalanítana, az egymásnak ellentmondó irányok közötti szétszaggatásom az én igazságom lesz, a premissza, amelyre építenem kell magam. Tehát nem kell megkísérelnem a különböző kifejezési módok közötti nagy „különbség” eltörlését saját költői kísérleteimben, de uralnom kell, célt szabva neki, fejlesztenem és felvállalnom a létrejövételt magát, ami

Gabriel Chifu (1954, Calafat): költő, író. 1985-től a krajovai *Ramuri* folyóirat szerkesztője, 1991-től 2009-ig főszerkesztője. Jelenleg a bukaresti *România Literară* folyóirat ügyvezető igazgatója, a Romániai Írók Szövetségének alelnöke. Több mint húsz vers- és prózakötet szerzője. Számos irodalmi díj kitüntetettje. Művei többek között angol, francia, kínai, cseh és magyar nyelvű fordításokban is megjelentek.

Régi főtéri téli táj, Nagybánya, 1976

folyamatos változás, saját költészetem jellegzetességévé téve azt, és kényszerítenem kell a különbségeket, hogy együtt éljenek egy mindent átfogó mostban. Nem az ellentmondások folyamatos kiküszöbölése alapozza meg létezésem, mert az eltérő alapállások és szövegvalóságok, a szó átformálásának különböző szintjein álló expresszív formulák *együttese* vagyok.

Ez a herakleitikus költészet.

Nyitott költészet, szintézis-költészet, a toleráns egybefoglalás költészete.

A közvetlenül öt megelőző költészetig terjedő megfogalmazásoktól éppen az addigi költészethez való viszonyulása különbözteti meg: a herakleitikus költészet nem fordít hátat a már létező lírának, szembenéz vele: átveszi, ami életképes. A modern költészet, példának okáért, a másfajta lírai megszólalási mód vállalt tagadásával határozta meg önmagát, öntelt elzárkózással határolta be saját létterét. A herakleitikus költészet azonban megnyílik, dialógust folytat, elfogadja és visszaszerzi a korábbi költészetet, célul tűzve ki, el is érve, minden egyes költő által, a legéletrevalóbb és legváratlanabb szintéziseket. Egyébként, a visszautasítás, az önmagába fordulás nem is lehetséges. Mikként lehet visszautasítani, még ha ez esetenként egészen mást is jelent, Eminescu, vagy T. S. Eliot, vagy Urmuz, vagy Arghezi, vagy Rilke, vagy a mai amerikai költők, vagy egy Michaux tapasztalatait? Hogy is ne fogadnád el az elmúlt évtizedek költészeti realizmusát, a maguk posztmodernségével, vagy Valéry arisztokratikus beszédmódját, vagy Fernando Pessoa költészetét, amely annyira kötődik az avatárok eszméjéhez? Közülük mindenki más irányba indul el, máshova is érkezik, de minden egyes út végén a *verset* találjuk. A herakleitikus költészet megérti ezt a csak látszólag paradox igazságot.

A herakleitikus költészet az élet végtelen folyamatára figyel, de magára a költészetre is; egyformán forrása mindkettő. A jelennek adja magát, de egyik vége a jövőben, másik a múltban, és mindkettőben otthonos.

Az orfikustól a parodisztikus hangsúlyig, az alapító ígéktől a nyelvezetben rejlő ürig, minden megengedett a számára.

A tragédiától a komédiáig vagy a groteszkig – minden a sajátja. A miszticizmustól a miticizmusig (a mindenkor Mitică kiszűrésű mucsaiságáig), az s betűbe foglalt végtelen, ami olyannyira megkülönbözteti e két szót – az ő sajátja. Az a költő, aki hisz a herakleitikus költészetben – tökéletes szöveg-kaméleon: így lel rá önnön létének értelmére.

A herakleitikus költészet – integratorikus költészet, létvágyunkat egyidőben, lehetőleg minél többször, egyidőben minél több irányba indulva, *másként* elégíti ki, remélve, hogy ugyanoda érkezünk. A herakleitikus költészet – himnusz a fenségében és sorsa sebezhetőségében egyaránt nyugtalanító, behatárolhatatlan emberről.

1991. november 20. (átnézve: 2014-ben)

KARÁCSONYI ZSOLT fordításai

PRILION 420

100

– szerkeszti Horváth Benji

ANDREI DÓSA

Hogyan szerezzünk pénzt fűvészetre?

(Részlet a Fűvész című regényből)

Emlékszem, ahogy ültem a szobámban, néztem a tavaszi égen vonuló felhőket és játékokat találtam ki. Vártam a nyarat, hogy kimehessek nagybátyámhoz Németországba. Megbolondítottak az ottani ízek. Rágógumi, zselék, gemicukorkák, édesgyökér-botocskák, amiket egyáltalán nem szerettem, de nem is álltam ellen, és évről évre kipróbáltam őket. Talán a gyermeki elmém sugallta, hogy a sós-mentolos orrfacsarás idővel megváltozott. Az elmém hisz a mentában. Már akkor is vonzották a fűvek, gyökerek. Magas, illatos emberek nyüzsgésévé olvadtak össze az utcák, amiken Thomas bátyámmal sétáltunk. Az autók vonalai föltekerekedtek egy álmvilág kanyarulataira.

Nagy memória-kihagyások vannak, amiket mintha aranyszálak szelnének át, sprés dobozok és napszemüvegek. Nyárfák és futurista épületek. Óraboltok és kirakatok, amikben a valóságnál valóságosabbnak láttad magad. Emlékszem a villamosokra is. Egész nap utazgattam volna a villamossal. Ha idővel megszerzett ismereteimre támaszkodva megpróbálom leírni akkori benyomásaimat, olyan volt, mintha egyenesen az öntőformából jött volna ki ez a jármű, ötvözet, ami szinte kinyújtható. Thomas bátyámnak volt autója, és nem igazán szerette a tömegközlekedést, azt mondta, elfárasztja. De addig nyaggattam, amíg megadta magát. Csak az elektromos motor zúgására emlékszem és a hatalmas plakátokra. Lejöttem egy dombon, ahol a házak olyanok voltak, mint valami dobozok, bennük kivágott formák, amik fészkek, odvak, gyökerek létezésére utaltak. Onnantól gyalog hazaértem, de már nem emlékszem egyetlen részletre sem. Aznap éjjel azt álmodtam, hogy felnyitom a csapóajtót a villamos padlózatán és lemászok az elektromos motor belsejébe. Találtam ott egy szerszámosládát, a ládában egy 777-es elemsettet és egy halom piros zászlócskát, amiket falitérképre lehet felszúrni.

Thomas bátyám autója készített rá, hogy arról álmodozzak, egy szép napon

pilóta lesz belőlem. Az ő Audi Quattrójának nagyon bonyolult műszerfala volt. Egyszer az ölébe ültetett, és megengedte, hogy forgassam a kormányt. De én nem forgattam a kormányt. Rátettem a fejem és tanulmányozni kezdtem a műszerfal jelzőfényeit és gombjait. Nagyon ritkán vitt kocsikázni vele, legtöbbször a klasszikus, szögletes Mercijét használta, amit nem igazán kedveltem, olyan érzésem volt, hogy el fogok vesztődni benne. Amikor magával vitt, a hátsó ülésen kellett ülnöm. A Mercedesben fel kellett térdelnem, hogy jobban lássam a tájat. Emeletekkel megrakott házak, az U-bahn oszlopai, egy kanyarok nélküli, végtelen sugárút. Az Audiban felálltam és a vállam fölött vizsgáltam a műszerfalat, amíg rám nem förmedt, hogy üljek le. Csöppet sem voltam elégedett.

Egyik nap izgatottan vártam, hogy elaludjon, ahogy szokta ebéd után, alig félórával azután, hogy mindketten ünnepelesen elhelyezkedtünk a tévé előtt, a puha plüsskanapén. Egyre lassabban nyomkodta a távirányító gombjait, aztán öt perc következett egy unalmas adón, statikus állókép, kettő vagy több ember beszélgetett egy lánnyal, akinek súlyos, szőke fejeke volt és csillogó ajkai. Vártam a horkolást. Ez volt az egyetlen visszajelzés, amire szükségem volt. A távirányító nyomkodását elég hamar meguntam. Ugyanilyen hamar meguntam a szekrények tartalmát is: kristályok, gyógyszerek, egy üveg whisky, amiből ittam egy kortyot. Szinte hanyatt vágódtam, olyan erősen megégette a torkomat. Néha kimentem az udvarra és elbújtam a kerítés végében, hogy a szomszédok udvarára leskelődjek. Abban az órában nem történt semmi érdekes. A németek kölykei a tengernél voltak vagy a hegyekben. Így visszatértem a házba és rajzfilmeket néztem vagy videóklipet, amíg felébredt a nagybátyám.

Miután horkolni kezdett, csinálhattam szinte bármit, nem ébredt fel semmilyen zajra. Azon a délutánon csendesen kinyitottam a ruhásszekrény ajtaját, ahol a zakóit tartotta, és annak a zse-

béből, amit aznap reggel vett fel, kivettem az autókulcsot. Egy darabig betettem azzal, hogy újra megbámulhattam a műszerfalat anélkül, hogy bármihez hozzáérnék. Aztán meghúztam a fogantyút, amitől beindult az a ketyegés, ami annyira tetszett. Sikerült begyűjteni a lámpákat is. Menő volt ülni a garázs sötétjében égő lámpákkal. Elképzeltem, hogy éjszaka gurulok az úton. Pontosabban egy kivilágított alagútban, amelyet a nagybátyám tévéjében láttam. Egy idő után rájöttem, hogy az élmény addig nem lehet teljes, amíg be nem kapcsolom a rádiót is. Örültem vert a szívem, de végül csak megnyomtam a fekete gombot. Felharsant egy trombita és valami szintetizátorok, de olyan hangos volt, hogy felugrottam a sofőrülésen. Gyorsan kikapcsoltam a rádiót, kivettem a kulcsot és már csuktam volna az ajtót, amikor megláttam Thomas bátyámat a garázsból a kis előcsarnokba vezető ajtóban. Soha nem láttam ilyen dühösnek. Szikráztak a szemei a garázs sötétjében, vörös bajsza fenyegetően világított. Végül megúsztam egy pofonnal, miután visszavette a kulcsokat.

Körülbelül egy hétig nem is akart szóba állni velem. Haltam meg a szégyentől, biztos voltam benne, hogy el fogja mondani apámnak, amit csináltam, összeszorult szívvel figyeltem minden alkalommal, amikor kezébe vette a kagylót, hogy telefonáljon. Csak akkor nyugodtam meg, amikor meggyőződtem róla, hogy nem a szüleimmel beszél. Ugyanígy, haltam meg a félelemtől, ahányszor megcsörrent a telefon. Lehet, hogy apám az. Ellenséggemmé vált az a gyönyörű, karcsú telefon a kis gombjaival. Aztán, egyik nap vidáman tért haza a délutáni kocsikázásából, és odaszólt, hogy kövessem. Lementünk a garázsba. Kinyitotta a kocsiajtót, a hónom alá nyúlt és letett a sofőrülésre. Bedugta a kulcsot, felvillant a műszerfal. Elindult a rádió is, előtte nem zárta le. Azt mondta, annyit játszhatok, amennyit akarok, csak a váltóhoz és a pedálokhoz hozzá ne nyúljak. Életem egyik legmenőbb napja volt.

Soha nem tudtam meg, hova megy és mit csinál, eléggé titkolózó alkat volt. Apa mesélte, hogy fiatalkorában volt egy komoly kapcsolata, ami nem végződött jól, ő sem tudta a részleteket, csúnya történet, veszekedésekkel és sok bonyo-

Bivalyok a Láposban, 1982

dalommal, és azután az élete amolyan *terra incognita* lett a család számára, voltak mindenféle feltevések, de annyiban maradtak, a fantázia hiánya vagy a megboldogult iránti tisztelet miatt. Nekem sokszor úgy tűnt, hogy a Thomas bátyámhoz kötődő beszélgetések utáni csöndben felfedezhetők a gyanakvás nyomai is. Nagybátyám csak kétszer hívta meg őket magához Németbe, de hamar megunták őket mindkét alkalommal, apám így mesélte legalábbis. Szinte minden nyáron eljött Romániába, de nem nálunk lakott, a hegyekben bérelt ki egy menedékházat, aztán két héttel később megjelent nálunk otthon, és vitt magával Németországba.

Miután kamaszodni kezdtem, már nem hívott, zavaros időszakába lépett, szinte semmit nem lehetett tudni róla, de néha érkezett a szüleimnek egy boríték, benne pár száz márká és egy-egy képeslap. Később a pilótáság álma elhalványult, még az autók elektronikája iránt is elvesztettem az érdeklődést, és belevetettem magam az IT-robbanás által piacra dobott termékek örvényébe. Az autók és berendezések iránt érzett szerelemről áttértem a kutyák iránti szerelemre. Olykor, ha adatik néhány órányi belemerülni egy új kutyá felfedezésébe, újraélem azt az élvezetet, amit

azon a délutánon Thomas bátyám garázsában éltem át.

Kamaszkoromban a legmerészebb tetteim egyfajta megkésett reflexióval társultak, olyan érzéssel, mintha Németországban történtek volna. Csókolóztam egy lánnyal és úgy tűnt, Haribo-íze van az ajkainak. Fürödni mentünk a barátaimmal, és olykor a motorforgás az Audi Quattrót juttatta eszembe. 21 éves voltam, amikor Thomas bátyám meghalt. Gyorssterjedésű rák. Akkoriban próbáltam elhárítani saját kötelességemet — úgy tettem, mintha egyetemre járnék. Már másodéves voltam, és elfogyott a türelmem. A tanítási rendszer abban az intézményben képes volt rá, hogy miután néhány napig lelkiismeretesen részt vettem a kurzusokon, totális elkeseredettségbe és undorba kergessen. Ezt az állapotot éltem át folyamatosan, hol intenzívebben, hol kevésbé erősen, onnantól fogva, hogy megismerkedhettem a felsőoktatással. Az első évben le lettek nyomva a torkomon az egyes változók közötti lapos összefüggések. Feladtam. A második évben megpróbáltam az emberi természetéről tanulni. A népesség mozgásai és törekvései, különös tekintettel az egyénekre, élettelen teóriákban kibontva. Az élet *real-time* impulzusaitól gondosan megtisztított anyagok. Miköz-

ben engem a feltérképezetlen zónák érdekelték az állati és isteni dolgok útkeresztződéseinél, azok a tisztázatlan zónák, amiken átsiklik a tekintet. Azt hiszem, depresszió gyötört. Sehol nem sikerült rátalálnom arra, amit kerestem. A tanárok úgy hatottak rám, mint az altató.

A végrendeletben ki lett hangsúlyozva, hogy engem illet nagybátyám pénzének és javai értékének fele. Apa, miután átadta a hírt, hosszasan tanulmányozott. A tekintetéből egyfajta bosszús gyanakvást olvastam ki. Honnan ennyi bizalom? Mit látott bennem? Az a változat, hogy Németbe költözzünk, startból megbukott, apa azt mondta, hogy ebben a korban már nem lenne képes újrakezdeni az életet nyugaton. Anya párszor szeméretetett, hogy el van kényelmesedve, és talán mégis meg kellene próbálni. Kár lenne kihagyni egy ilyen lehetőséget, és mi van, ha nem ismersz senkit ott, mindig is makacs voltál. De nem sikerült meggyőzni. Én sem akartam elköltözni. Minden barátom itt volt és a nyelvet sem tanultam meg valami jól. Elmondható, hogy nagybátyám magányos ember volt, nem nagyon voltak barátai és velem románul beszélt. Apa eladta a németországi javakat és az autókat. A maga részéből nyitott egy számítógép-javító céget, én pedig betettem a bankba az enyémet, és kibéreltem egy garzont a kamatból.

A pénz adott egy új lökést. Eldöntöttem, hogy filmrendezést fogok tanulni. Miután elégettem ezt az életszakaszt is, belefektettem Thomas bátyám örökségének egy részét a hacker új üzletébe. Piacra akart dobni egy applikációt, ami lehetővé teszi az online helyfoglalást vendéglőkben. Szüksége volt konzultációra szakemberek részéről és egy jó webdizájnere, aki segít neki kifejleszteni a szoftvert. Romániában egyre több vendéglő kérte a felvételt az adatbázisba. Az applikáció úgy terjedt a gurmandok és hípszterek között, mint a görögtűz. Azóta, ahányszor szóba jön a téma, valakinek muszáj elsűtnie a poént, miszerint a hacker soha nem szerette igazán az applikációját, hiszen amióta piacra került a termék, azóta se hízott semmit.

A befektetésből nyert pénzből vettem ezt a házat. Megszabadultam a régi bútorok egy részétől. Akkoriban egy paranoiás dílerem volt, akire párhavonta rájött, hogy meg akar szabadulni minden cuccától, és el akar tűnni egy időre. Egy napon a paranoiája riasztó méreteket öltött, és ennek köszönhetően sokat esett a cucc ára. Olyan ajánlatot kaptam tőle, amit nem tudtam visszautasítani. Még aznap este minden barátomat elhívtam magamhoz. Azóta mindenféle emberek látogatják a nappalimat. Egy mecénása vagyok a drogosoknak. Mindenki tudja, hogy a piaci ár alatt adok el, mert nem érdekel a pénz, de nem mindenki jut el a nappalimba, mert megrostáljuk őket.

HORVÁTH BENJI fordítása

STERMECZKY ZSOLT GÁBOR

retro szex

úgy nézek rád,
mint régen
a magnókazettára:

amiben benne vagy,
azt kikapcsolom,
kiveszlek,
és tekergetlek a ceruzámmal.

újrakezdés

úgy nézek rád,
mint egyedüllét
a szilveszterre:

most talán éppen
az változtatja meg a holnapot,
ami annyira egyformává tette
a tegnapiakat.

kéretlen varázslat

úgy nézek rád,
mint reflexek
az újdonságra:

megbénulok,
te pedig tehetnél velem bármit,
de egy bénával nem akarsz semmit.

maszkulinok játéka

úgy nézek rád,
mint férfi
a nőre, aki férfinak öltözött:

csak így tudom elárulni,
hogyan tetszel.

a tabu helye

úgy nézek rád,
mint postás
a cím nélküli üres telekre:

nálad csak én hagyok üzenetet,
hogyan egy helyen legyen,
amit senkihez
sem tudok eljuttatni.

NAGY KATA

Balti-tenger Halottak napján

A homokdűne fehér, mint az emlékezet
Halottak napján.
Nyomvonalunkat felissza a szomjazó tenger.

Ki borzolta fel a sirályok tollát?
Ki akar olyan lenni, mint Ő?
Isten az embert mégiscsak a tenger képmására teremtette,
tekintetünkben évmilliók fossziliája, az idő burjánzó csontveleje kering.
Harapjuk egymás csókjait az esztét veszített szélben,
leülünk, családot alapítunk.

Hiúság

Anyaságom legszégyenteljesebb fél órája
az volt, amikor egymagam befestettem a fürdőnkben a hajam.
Frufrumban naponta ütköztek ki az ősz szálak,
szemeim alatt mélyülő karikák, éles kövek hullámverése
a nyugodt folyóban.
Ha nő akarsz maradni, naponta egy valamit meg kell tenned
a szépségedért – olvastam egy kisgyermekes anyáknak szóló könyvben.
A testápolás, az ürítkezés, a táplálkozás
ekkoriban mihamarabb végzendő feladat,
az anyatest fenntarthatóságára irányuló munka volt.
Bevallom, a forró zuhany alatt olykor bort kortyoltam
és csokoládét majszoltam. Melleimből bosszúként kicsurrant a tej.
Apró, sós babácskáimtól: könnyeimtől párasodott be a tükör.
Csokitól maszatos ujjal ráírtam: „még mindig szép vagyok” és
„szeretlek Élet”, csupa gyöngybetűs hazugság,
amíg a vizet, tejet, könnyet folyattam.
Önkielégítés közben a vécén ülve verseket olvastam,
szomorú tapasztalat. A csúcspont előtt vége lett a versnek vagy
slendrián módon fejeződött be.
Így követelődtek azok a percek,
amiket magamra szántam.
Szeresd magadat, mint felebarátodat, válaszoltam.
Azalatt a szégyenteljes több mint félóra alatt az etetőszékbe tettem
és te egyre keservesebben sírtál. Fejemen száradt a vörös festék.
A méhlepény jutott eszembe hirtelen, el kellett volna ásni a szőlőtőkék alá,
szolgálgon ki még pár életet.
Szebb akartam lenni, erősebb, othello csillogás a verőfényben.
Az ősz szálakat elmozdítani nem szabad.
Újranőnek, ezüst folyamára dagadnak, kitépnek a legszebb álomból,
ahová rejtőzöm.
Viszi, viszi
a zavaros, meglódult víz gyönyörű tükörképeimet.

Várostermi unalom, 1963

MÁRCUŢIU-RÁCZ DÓRA

Nyuszi

Szépen megköszöni az ajándékokat, majd visszanez apukára. Jól csinálta, pontosan úgy, ahogy illik, apuka nem szidja le. Mindig szégyellős az idegenek előtt, pedig nem szabad. A csokitozásokat azonnal meg is kezdi. Lássák, hogy ízlenek neki. Ez fontos. Apuka megmondta. Megpróbál jól viselkedni, de nehéz, a felnőttek unalmas dolgokról beszélnek. Csak akkor veszik észre, amikor menni készül. Kérdezősködni, anyuka figyelmezteti, hogy szépen válaszoljon. Szereti az iskolát, a tanító néni is, sok barátja van, a csokit is. Ahogy beér a szobába, kicsomagolja az utolsó ajándékot és felpakolja a polcra. Az idegenek zajosak és kiszámíthatatlanok, hangosan beszélnek és még annál is hangosabban nevetnek. Az egyik eltör egy poharat, de anyuka nem szidja meg.

Hosszú bámmészködés után mégis leveszi a polcra. Visszateszi. Megint le. Sehogy se jó. Nem tudja, mit kezdjen vele. A csokinyúl gúnyosan néz vissza rá. Olyan, mint egy pimasz kistestvér, aki tudja, hogy a nála nagyobbak nem üthetik meg. Nincs testvére, mégis tudja. Aranyszínű csomagolópapír, nyakában piros selyemszalag, azon csengő. Ez butaság, a csokinyúl azért van, hogy megegyék. Evett már csokinyulat, csokimikulást, csokitozást, ugyanolyan mindegyik. Vissza. Ezt mégsem tudja megkezdeni. Nem azért, mert idegenektől kapta. Nem is azért, mert eddig ez volt a legszebb csokinyuszi. Valami más. A nyuszi orra, talán. Óvatosan ölbe veszi, simogatni kezdi, az orra elé teszi a kezét, hátha szuszog.

Odakinn anyuka az iskoláról mesél az idegeneknek. A hangján érződik, hogy szomorú. Nem szerette, amikor az iskoláról beszélgettek. Az iskola azért iskola, mert oda a szülők nem mehetnek be. Akkor ne is kíváncsiskodjanak. Anyuka szerint a tanító néni nem bír ennyi gyerekkel. Ilyenekkel meg aztán végképp nem. De akármilyen iskolába íratná át, mindenhol akadnának problémás gyerekek. Most épp a csokinyuszi fülét vakargatja, ezt állítólag szeretik az állatok. Valóban ilyenkor a legérzékenyebbek, helyeselnek az idegenek is. Konfliktuskezelés. Személyiségfejlődés. Pszichológus. A tanítónő. Mindent a maga idejében. Felnőtt dolgokról beszélnek. Anyuka arra tanította, mondjon el mindent a tanító néni. Akkor is, ha kicsúfolják érte. Valami kiömlik, apuka káromkodni kezd, anyuka törölközőért rohan. Ahogy elszalad az ajtó előtt, összenéznek. Gyere ki a szobából. Mindjárt megyek. Nem szép dolog így begubózni. Játszani akarok az ajándékkal. Nem is kaptál játékot.

Anyuka nagyon siet, nem vitázik.

A csokinyuszi még most sem szuszog, de melegsik. Szemei minden oldalról ugyanúgy csillognak. Festettek. Nevet kell adni neki, így illik az állatokkal. Ő kapta, most már az ő felelőssége. A nyakában lógó csengő akár karkötő is lehetne. Elvonná, de meggondolja magát, az mégiscsak a nyuszié. Akár igazi, szuszogó nyuszi is lehetne. Tovább simogatja a csomagolást, a pamacstól visszatalál az orrig. Meggyűrődött az orrán a fólia, el akarja igazítani, de rossz szul ér hozzá. A nyuszi orra behorpad, eltűnik teljesen. Nem tudja, hogyan csinálja vissza. A szájához emeli a nyuszt, megpróbálja visszazívni, de az orr kitörik teljesen.

Mozdulatlanul néznek egymásra percekig a csonka orrú nyuszival. Az idegenek lassan elbúcsúznak. Köszönik szépen a vendéglátást, a legjobbakat kívánják. És sok sikert a kicsinek az iskolában. A nyuszinak nem lesz többé orra. Neve se volt. Óvatosan leveszi a nyakáról a csengőt és a csuklójára akasztja. Anyuka és apuka a nevét kiáltják, hogy jöjjön ki a szobából. Az idegenek felnevetnek, hagyják csak, gyerek. Újra felpakolja a nyulat a polcra, a tolltartó eltakarja az orra helyét. Ne lássák a szépséghibát. Mielőtt kimenne a szobából, mégis visszanez, megmarkolja a csokinyuszt, minden erejével összeszorítja az öklét. Még mindig meleg. Ragacsos lesz a keze a csokoládétól. Ízlett?, kérdezik az idegenek, amikor végre kiér. Bólint. Illedelmesen megköszöni a nyulat. Jó éjszakát kíván és apukára néz, miközben nadrágjába törli a kezét.

Péntek

Nem voltam éhes, amikor bejöttem. Az üres sorok hozták meg az étvágyamat. Elvértve akad egy-két kiszóródott levespor tasak vagy romlott sajt. Mire elindulnék feléjük, egy fürgé kamaszlány felszedi mindent, még a sajtot is. Mindenki ugyanazt duruzsolja. Fel kell tölteni az éléskamrát, amíg nem késő, itt a fekete nap. Lökődődnek. Nem kérnek elnézést. A legtöbb neoncső teljesen kialudt, csak egy villog a kasszák fölött. Biztonsági őr sehol, csak egy megszürcült öregasszony számlázza az árukat azoknak, akik még ilyenkor is becsületesen szeretnének fizetni.

Még nincs túl sötét.

Jóformán semmi sem maradt az üzletben. Teljesen kiürítették a hűtőket, a hibás termékek sorát, elvitték a rothadt gyümölcsöket és a nyers tésztát is a pékrészlegről. Több ember maradt, mint áru. Benyúlok az egyik polc alá. Üres zacskót találok, papírzsebkendőt, végül egy csomag szarvacskát. A felsőmbe rejtem, mielőtt meglátnának. Folytatom a keresést. Porfelhők, rágógumi, egy rémült egér és csapdába ejtett bajtársa. Egy csomag ropi. Energiaital. Nincs ná-

lam annyi pénz, hogy mindezt kifizessem, de nem hagyok semmit veszni.

– Hol találtad?

Hátrafordulok, majdnem elejtem őket. Egy férfi szólított meg, együtt kutakodunk tovább. Példánkat többen is követik. A kamaszlány szinte teljesen bemászik a polc alá. Felsikolt, amikor talál egy száraz mákos zsemlet. A férfi szótlanul átmegy a másik sorra. Egy apa beparancsolja fiát a polcok alá, úgyis könnyebben befér. A fiú visszamászik, fáj a háta, tiltakozik, megjelenik egy másik üzletbe, de az apja nem enged. Ha másnak sikerült, nekik is fog. Vadászatuk eredménytelen, jobb híján elfogják az egereket. Két nő összekap egy teáspalack miatt. Addig dulakodnak, amíg az egyik kigáncsolja a másikat. Alaposan megmottozza vetélytársát, az inge alól kilop egy halkonzervet, majd a kijárat felé siet, mielőtt valaki őt is megtámadná. A kasszagépnél ülő öregasszony látja, de nem szól bele, tovább jegyzi az árakat. Egy vastag karú nő belevág egy törött üveget a falba. Megkóstolja a gipszkartont, fintorog, zsebre tesz egy-két marékka. Egyre többen próbálnak bejutni, hiába kiabálnak a kifelé sietők, hogy nincs miért. A kamaszlány és a férfi elkerülik a tömeget egy másik kasszasoron keresztül. Az ajtóban nő kéreget. Kenyérért cserébe örök áldást ígér. Nehá-nyan megsajnálják és adnak neki pénzt. Élt nem.

Kialszik az utolsó neoncső. Egyre korábban sötétedik ebben a hónapban. Beállok a sorba. Összesúgnak mögöttem, a raktárba akarnak bejutni. Onnan még biztos el lehet vinni valamit. Hatan kiállnak a sorból, a raktár elé sietnek, nekiugranak az ajtónak. Zárva van, üvöltik, majd szétszednek egy közeli polcot, úgy próbálnak betörni, de a vasajtó rendületlenül állja az ütéseket. A kasszásnőtől követelik a kulcsot. Halkan válaszol, már-már gyanúsan halkan. Hiába mentegetőzik, hogy azt magával vitte Loci; nem hisz neki senki. Túl halk, Loci pedig sehol.

Kezd sötétedni.

Nem értenek mind egyet, de nincs idő konzultálni. Egy férfi kikapja a vastag karú nő kezéből az üveget és a kassza felé indul. Páran meg akarják akadályozni az összecsapást, de a tömeg nem engedi. Szökni akarok. Mély levegőt veszek és a szalagon hagyom a maradék pénzem. Hátralé-keresen betörték a raktár vasajtóját, így a kasszáznál állók azonnal átpártolnak a raktár elé. A fiú most az apját keresi. Vöröslök a cipőm orra. Miközben a kijárat felé rohanok, a távolból utolér a raktárban hóbörgők döbbenete: üres. Odakinn csend van. Harangoznak. Visszanézek az üzletre. Nem követ senki. A bejárat mellett egy magas, egyenruhás férfi cseréli le a fekete reklámplakátokat. Lehet, nála volt a raktárkulcs.

A cipőm tiszta. Vége a kiárusításnak.

Talán most már elég sötét van.

Andrei Dósa 1985-ben született Brassóban, jelenleg családjával ott él. Több fontos díj kitüntettette, négy verseskötet és egy regény (*Ierbar*, Polirom, 2018) szerzője, magyar és angol irodalmat fordít román nyelvre.

Nagy Kata 1986-ban született Dunaföldváron. Jelenleg Budapesten él. Az ELTE bölcsészkarán végzett magyartanári szakon. Verseskötete: *Inkognitóablak* (József Attila Kör – Prae.hu, Budapest, 2016).

Stermeczky Zsolt Gábor 1992-ben született Budapesten él, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem esztétika szakán tanult. Jelenleg egy budai színház kávézójában dolgozik. 2018-ban jelent meg *Tévedések tárgya* című első kötete a Scolar Kiadónál.

Egy Magyar utcai ház krónikája

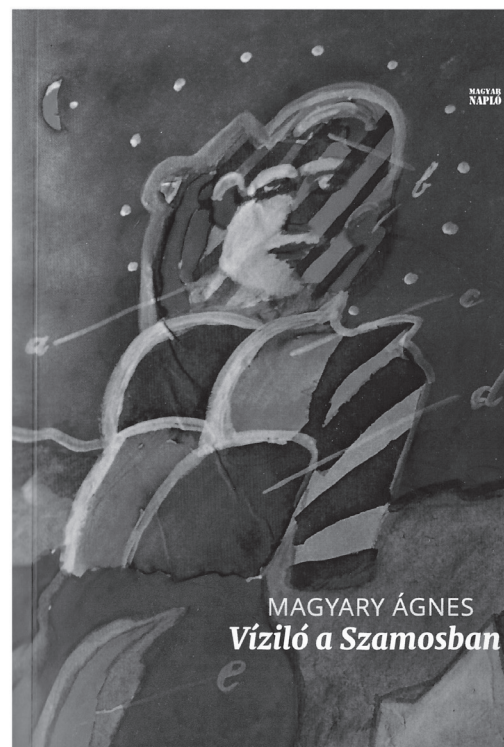
Kolozsvár minden utcája, sőt minden háza regénytémába illő történeteket rejt magában. Legutóbb Magyarai Tivadar egy belvárosi ház évtizedeinek humoros krónikáját vetette papírra (*A ragasztott ház*), most Magyarai Ágnes egy Magyar utcai ház és telek háromnegyed századra terjedő történetével családregényt írt. A történet alapideje 1984: végérvényes a döntés, hogy a Magyar utcát, a Hóstatót lebontják, s a családnak a századelőn épített, a Szentpéteri templomra néző házát is rövidesen eléri a buldózer. A Szamosig-Malomárokig rúgó szép kertben fekvő, régi kacatokkal teli egykor garázsá előlépett istálló, a pince, a padlás és a sok-sok régi bútor, a bennük lévő, alig számon tartott kincsekkel mind sorra kerül, s dönteni kell, mi az, amit föltétlenül holmi blokklakásba el lehet menekíteni, s mi jut eladásra vagy éppen szemétre. Az édesapa mindent kidobna, a nagymama mindent menekítene. Ő az, aki már e házban született, s annak egész történetét ismeri, jórészt átélte. S neki van a legnagyobb szerepe az unoka nevelésében is, az ő meséléséből kerekedik ki a kislány előtt a család, a ház, a szomszédság és a város története. Neki is dedikált a regény.

Az akkor kilencéves kislány első személyben meséli el a bontás körüli, jelen időt képező történetet, s ebbe aztán hirtelen vágásokkal illeszti be a múltba vonatkozó bekezdéseket. Nem is föltétlenül időrendi sorrendben. Néha csak az utóbbi történet fényében értjük meg az előző esemény mozgatórugóit. De ez még mindig csak a vázat képezi. Mert a gyermek képzeletvilágban megelevenednek olyan személyek, hősök, sőt mesebeli lények, amelyeket csak a gyermeki látomás kelt életre, telepít a házba. Ilyen a címben is szereplő víziló, amelynek tényleges kinézéséről nem sok fogalma lehetett, de ő ezt az Ödönnek elkeresztelt tiszta hajú állatot a kert végében a Szamosból fogta ki, a garázsban telepítette le, s időnként elbeszélget vele, állandóan ijesztgeti, idomítja. Ödönke nehezen fogja fel, milyen is az a kommunizmus, s egyetlen vágya, hogy útlelvehez jusson, s kitelepedjék az NSZK-ba, mielőtt itt még a pitești gyárban szalámvá dolgoznák fel. De van még két pufók angyal is, akik kritikus pillanatokban megjelennek az emberek vállain, s csak annyit mondanak, hogy „Puszedli, puszedli”. A magyar múltat és harciaságot Damjanich tábornok megmegelevenedő képe, a szép álomként élő monarchia idejét Erzsébet királynő mellszobra képviseli. Aztán ezt a szobrot – a hatalomváltozásoknak megfelelően – hol felviszik a padlásra, hol lehozzák a szobába. Végül a költözéskor török össze.

Maga a családtörténet a század legelején a nagyanyai dédnagyszülők egybekelésével indul. A kolozsvári Dohánygyárban egy új gyártási vonalat kell beindítani, s erre az egri Dohánygyár kiűldöttjeként érkezik Kolozsvárra a jó-

képű, fiatal ügyelő, Szabó János Flórián. Igazi „civis családból” származik, otthon már menyasszonyjelölt is várja. Ő azonban itt beleszeret egy 15 éves mezítlábas kis „aranyhajú” munkáslányba, akit 1902-ben feleségül vesz. A lány Hegyvölgy utcában lakó családjáról kiderül, hogy nyomorognak, a részeges apa a város legrosszabb cipésze. A nagyszájú édesanya semmi jót sem vár e házasságtól. Idővel még arra is fény derül, hogy „kiejthetetlen” (román) családnevüket csak 1892-ben magyarosították Kővárira. A jóslások ellenére Szabó János és Kővári Eszter házassága beválik. Egymás után születik három gyermekük. 1909-ben megveszik a Magyar utcai, éppen akkor felépített házat. A két kislány s a rajongva szeretett kisfiú is meghal. Kitor a világháború, Szabó János hadba vonul. Galíciában, Szerbiában harcol. Még néha hazatér. 1916-ban megszületik Eszter Magdolna lányuk, a regénybeli nagymama. Szabó főhadnagy halálát a háború végén az itáliai Asiagnál kapott tüdőlövés okozza. Aztán megváltozik a világ, idegen katonák vonulnak be a városba éppen a házuk előtti utcán.

Szabóné Kővári Eszter nagy gonddal neveli árván maradt kislányát. Itt a szerző, hogy színezzé a történetet, egy grófi családtól hozzájuk szerződött cseléd lányt is felleltet. Julcsa mindent megtanult a grófnénál, s most hasonlóan viselkedik, mint a filmbeli Hyppolit, a lakáj. Sőt néhányszor még a grófné is bekopog a külvárosi házba. Szabó Eszter Magdolnának gondja adódik a Marianumban, mert kiderül, hogy vallása alapján nem járhatna magyar iskolába. Ez az ügy rendeződik, de kezdődő tüdőbaja miatt abba kell hagynia az iskolát. Közben édesanyja állandóan a Szentpéteri templomba jár, s mindenben Damián atya tanácsát kéri. Idővel Szabó Eszter Magdolna nagylánygyá érik. Legjobb barátnőjével, Imbery Melindával válogathat az udvarlók közül. Melinda a költő Dsida Jenővel köti össze – rövid időre – életét. Eszter Magdolna viszont orvosokba szerelmes. Közben újra változik a világ. S az ifjú hölgy már Magyarai Bertalan fül-orr-gégész karján vonulhat ki a magyar bevonulási ünnepségre. Ugyan Magyarainak még el kell válnia terhes feleségétől, de végül megköthetik a házasságot. A doktor a Magyar utcai házba költözik, egy darabig ott is rendel. Aztán neki is be kell vonulnia. Éjjel-nappal a lövészárkok tövében sebesülteket operál. Míg orosz fogságba nem esik. Négy évig szenved Ukrajnában, lábai majd lefagynak. Itthon 1944 nyarán megszületik fia, az író édesapja. A bombázások miatt nem kórházban vagy a családi házban, hanem a Szent György hegyi nyaralóban. Mikor Magyarai doktort hazaaengedik, Budapestre érkezik, s csak hosszas utánajárással tudja elérni, hogy Kolozsvárra jöhessen. Itt aztán Imbery Melinda második férje, a színigazgató elintézi, hogy a doktort felvegyék a Magyar Opera orvosának.

Ez okozza az újabb katasztrófát a családban, mert a színésznek ostromának nem tud ellenállni a doktor, s ennek vége válás lesz. Időközben Magyarai édesanyja másodszor is megözvegyül, s az aradi főgimnázium tanárának előkelő feleségét a fia a Magyar utcai házba költözteti. Eleinte külön szobába. De a külön lakrészt a kommunista hatóságok elrekvirálják, s a két anyatárs egy szobába szorul. Ettől fogva állandó háborúságban élnek.

Mikor édesanyjával együtt Magyarai doktor kiköltözik a Magyar utcai házból, a családra nyomorgóbb évek következnek. Szabó Eszter Magdolna is dolgozni kényszerül. S a kisfiú nevelése meglehetősen sok gondot okoz. A Brassai Középiskolából majdnem kicsapják. Erdőmérnöki diplomát szerez, de csak hegyi utak építésénél alkalmazzák. A természet szeretete hozza össze Udvarhely környéki feleségével. S házasságukból születik az utcasorokon fekvő Stanca-kórházban 1975-ben az író, Magyarai Ágnes. Neki a Magyar utcai ház az örök otthont jelenti, a napfényes gyermekkort, bár a házban nem éppen a legbékésebben élnek a felmenők. Ő nem börtönt lát a Brassaiiban, mint az édesapja, hanem a hancúrozás és bábozás önfelölt színhelyét. S a nagymamával sétálva megismeri a város többi részét is, főleg a Házsongárdi temetőt, a rokon sírokat, és persze, a Dsida-kriptát, melynek kulcsát a nagymama őrizgeti. A város környéki kirándulós helyeket, a Szent János-kutat, az Árpád-csúcsot szülei társaságában vasárnaponként zárja szívébe.

A történetbe minduntalan beleszól a történelem. A város legismertebb sérelmeit, örömeit, legendáit hol csak említi, hol részletezi. Mindennek a tanúja a lován bölcsen ülő, ökrökkel levontathatatlan Mátyás. És ott a Magyar utca, melyet egykor Belső és Külső szakaszra osztottak, aztán a csak Magyar utcát Mareşal Fochnak keresztelik, a Vörös Hadseregéről is elnevezik, hogy végül Lenin nevében állapodjanak meg. S ott a költözködő színház is, amelynek *Bánk bán*-előadását egykor félbe

A Gutin lábánál, 1983

szakítják, hogy aztán két évtized múlva lehessen csak befejezni. Néhány esetben a román történelemre is utalásokat kapunk, mint a Károly király diktatúrája, vagy a Mihály Arkangyal Légijóának minisztergyilkossága. Nyilván ezeket történelemkönyvekből ismerhette meg a szer-

ző, s az „anyaországi” olvasóknak is utána kell néznie, hogy miről is van szó, nem beszélve az idézett román szövegekről.

A regényt finom ironia hatja át. A nagymamától hallott néhány jellemzőből élő alakokká mintázza az általa nem ismert családtagokat. A dédnagymama nem tud

tájékozódni a világban, teljesen a cseléd-lányra hagyja a ház vezetését. Az egyik nagybácsinak minden gondolata csak az ital körül forog, s egymás után váltogatja feleségeit. Még a szomszédok egyik-másika is megjelenik, s jellemzik a Magyar utca életét, hangulatát. A szülőkről csak néha, inkább a költözés kapcsán ír pár jellemző sort. A nagymama az, akit alaposan megismert, jellemez, s az ő szemüvegén át láttatja a múltat is.

Van a regénynek még egy vonulata, a bölcselkedés. Az emberiség legnagyobb kérdéseiről is véleményt mond valamilyen eset kapcsán. Néha közhelyeket, néha egészen eredeti meglátásokat. Ilyen a szerelem, házasság, nő-férfi kapcsolat, születés, vágyak, gyilkolás, háború, nyelv, haza, vallás, élet, halál, győzelem. Úgyhogy a regény időnként meditálásra is készített.

Magyary Ágnesnek ez már a negyedik kötete. Elismerései, díjai (legutóbb a decemberi *Látó-díj*) is jelzik, hogy neve egyre ismertebb. Annak a fiatalabb erdélyi gyökerű nemzedéknek a tagja, amelyik odaát fut be pályát, de érzelmeiben, gondolatvilágában nem tud elszakadni az erdélyi indíttatástól. Igazi gyermekkorra a bontással egy időben, 1984-ben zárult le. Az elvált szülők a lebontott házból a város két sarkába, a nagymama egy harmadikba költözött. Ő édesanyjával 1989-ben áttelepedett Magyarországra. S bár a nagymama csak néhány évvel ezelőtt távozott a Házsongárdba, közvetlen kapcsolatuk megszakadt. A nagymama nem akart sehova sem utazni, az unokát mind jobban magához láncolta a toloszék. Évtizedek kellettek, amíg a gyermekkori élmények- emlékek regénnyé forrtak össze. Kolozsvár és irodalma is nyert vele.

Magyary Ágnes: *Víziló a Szamosban*. Magyar Napló, Budapest, 2018.

BALÁZS IMRE JÓZSEF

Dalszövegek

Új a város

Délután van, még új a város
Szokom az utcák célirányos
hangulatát

Ahogy a kanyar után keresik az estét
Csak nézelődöm a délutánban
Ahogy sietnek narancs színű ruhákban
az emberek
Hogy ha a nap lemegy, mind újrafessék
Mert úgy érzik, valami kéne még.

Kimegy az utcára minden árnyék,
A téren, a hídon könnyen átlép,
körbenéz
S nagyon vár valami meglepőt
Este a fejekben annyi vágy van
Hogy el se fér egy éjszakában
sietni kell
Vagy építeni egy hegytetőt
Mert onnan talán messze láthatsz még

Kérjünk autogramot a pincérlánytól
Kérdezzük meg, hogy holnap hánytól
főz nekünk teát
S hogy hány cukorral issza a kávé
Menjünk este le a folyópartra
Ott a holdfény majd eltakarja
a könnyű mozdulatot
Amivel magam füstölöm el vagy a másét

Keringés a lámpa körül

Kihalt gyár tereiben járok
Kopog a sötét, csak magamig látok
Kihalt udvaron kutyák ugatnak
Nincs még vége ennek a napnak

Zegzugosak a hotelfolyosók
Tükrökben arcom elmosódott
Lépteim elnyelik piros szőnyegek
Ma elkergetjük az összes szörnyeket

Csak keringünk egy lámpa körül
Egy színpadon állunk, védtelenül
Belerepülünk a holnapi napba
Ma minden szárnyunk csak ezt akarja

Egy pincében követem a nyomaidat
A lámpa fénye lent néha kihagy
A lépcső aljában üres vitrin
Nem tudom, mi van benn és mi van kinn

Lakótárs

Van egy lakótársam a lakótelepen
Hangos kicsit, de én nagyon szeretem
Éjjel érkezik és mindig későn ébred
Órákig bámulja a zúgó mosógépet

Van egy lakótársam a tengeralttjárón
Vizesen jön át a lépcsőházon
Vizesen ülünk az ovális ablak elébe
Együtt nézünk az örvénylő víz mélyébe

Gyere, nézzünk mindent, mindent mától ketten
Gyere, nézzük, mi forog velünk a szédületben
Gyere, nézzük mindent, mindent mától ketten
Gyere, nézzük, mi forog velünk a szédületben

Van egy lakótársam egy videoklipben
Láttam a haját már minden színben
A benti dübörgést a talpamban is érzem
Ha a partiképeket másnap visszanezém

Ciprusi útinapló

Küproszbá suhant a mosolyszere-tő Aphrodité, / hol már várta Paphos-ban berke s az illatos oltár. Ciprus szigetére repültünk a családdal. Paphosz egyik csöndes mellékutcájában foglaltunk le egy apartmant. Nem csak a baloldali közlekedés és a háromlyukú konnektorok, de az urbanisztikai logika is a brit gyarmatosítók öröksége: nincs házszáma az Athena Courtnak. A járda és az út széle hullt narancssal teli. Mézilat: egyszerre teremnek és virágoznak a narancsfák. Dagadó hold a fejünk fölött; mint egy lengő inga, majdnem függőlegesen éri a teraszunkat a fénye. Tompa puffanások a sötétben; narancsok. Elalvás előtt az *Odüsszeia* tizenkettedik éneke.

Fecske lebeg tócsa fölött.

Reggeli formagyakorlat a teraszajtó tükrénél a szobában fuvalázó feleségem képére másolódva; a *siu-nim-tau* költésze.

A tengerbe futó paphoszi domb késő római padlómozaikjai. Öntudatos hullámok és szvasztikák egy Phaetra-portré körül. A szentté lett PYRAMOC (*sic*, ki van rakva a neve), aki nem volt folyamisten, ám Thiszbjétől függetlenül itt mégis az lett, hiszen Kis-Ázsiában van egy ilyen nevű vízfolyás. Daphné, egy folyamisten leánya, amint épp fává változik; az átváltozás a földből indul meg fölfelé, makacs, primitív következetességgel, ami itt és most hitelesebbnek tűnik, mint Bernini fölhabzó virtuozitásának emléke Rómából, a Borgheséből.

A fű zöldell, a mezei virágok már nyílnak; levéltelen lombhullatók.

Olvasmány elalvás előtt: az *Odüsszeia* huszadik éneke. Jól aszfaltozott, egyenes úton autózom egy vaksötét erdőben. Váratlanul egy stoptáblához érek, lefékezek, de semmiféle kereszteződés nincs ott, enyhe emelkedőre futok rá, utána ködfoltszerű barna lények álldogálnak, megijedek, belelépek a gázba; úgy megdobják a kocsí hátulját, mintha egy jeges útszakaszra hajtottam volna rá.

Vaskos-öreg, koronásra metszett szőlőtőkék az országút mellett.

Egy tengerparti magasház ötödik emeletén veszünk ki Limassolban egy apartmant, keletre a városközponttól, a Neapolisban. Észak-ciprusi menekülttől duzzadt föl a hetvenes években Limassol lakossága; a szállásadónk szülei is Famagustából kerültek ide, amint az rövid beszélgetésünkből kiderül. Az erkély a tengerre néz.

Az épület mögött sorompóval lezárt, hatalmas parkoló. A parkoló közepén beszakadt tetejű, romos uszoda. Nem kellemetlen a szememnek és szívemnek ez a levantei sivárság. A szomszédos tömb aljában lévő *International Supermarket* akár Bukarest valamelyik külvárosában is lehetne: rengeteg a román és a bolgár

Petrilla felé, 1958

termék. Borszéki ásványvíz. A pénztárnál egy hajléktalannak tűnő fickó orszul alkudozik a pénztárosnővel.

Este az *Odüsszeia* huszonkettedik éneke. Odüsszeusz, aki inkább ember, mint hős, *civilizál*, és öl és erőszakol, és a borszínű tenger rettenetes és ellenséges vele.

Kibuszozunk és fölkapaszkodunk Kurion romjaihoz. A magas mészkőplaton épült várost a Trója alól hazaindult és idáig sodródott argosziak alapították. Ami a településből megmaradt, illetve az, amit mostanáig föltártak belőle inkább a fantasztikus tengeri táj keretében hat, és nem az épületmaradványok történelmi hitelével.

A római kori házban, ami egy földrengés során pusztulhatott el, egymás mellett találták rá egy öszvér és egy tizenkét éves kislány maradványaira.

Szeretném tudni ezeknek a tarkán nyíló virágoknak a nevét.

A színház felső karéján hat furatos fémtraverz. Átfúj rajtuk a szél. Szeriális zene. Először azt hittem, a közeli, fedett épületrészből szól. Szemközt a zöld dombhát átlósan vágja el a tenger látványát.

Lobog a szakállam. Förgeteg.

A napfényben a tenger bőre olyan, mint egy roppant őshüllőé.

Este az ágyban az *Odüsszeia* harmadik éneke.

Egy kisebb teherhajó (hat konténerrel) a nyílegyenes parttal párhuzamosan horgonyoz – szénfekete geometria a tengeren.

Ma egész nap bort ittam és verset írtam az ötödik emeleti erkélyen. Egy tengeri fürdő a lányaimmal azért még belefért.

Az *Odüsszeia* első éneke.

Reggel hétkor ég és tenger között egy sötétebb csík a horizont.

Átköltözünk Larnakába. Az apartmanházban magyarul fogad bennünket a recepciós hölgy; a kiejtése alapján valószínűleg erdélyi. Látom az utánunk érkezett amerikai lány arcán, hogy töpreng, vajon görögül beszélünk-e; vagy milyen nyelven.

Kora délután megered az eső, két órán keresztül ömlik. Utána a tenger kisimul és elsötétül.

Krisztus föltámasztotta Lázárt, aki aztán idejött püspöknek, harminc év múltán újra meghalt, eltemették. Meg-

van a kőszarkofágja a Szent Lázár-temp-
lom oltára alatt, de üres.

Este az *Odüsszeia* kilencedik éneke.

A Pierides múzeumban. Egyemeletes,
tornácos gyarmati épület, akár Panjim-
ban vagy Bombayben is állhatna. Az el-
ső teremben az újkőkori kerámiaedények
között kiemelt helyen van egy szobor:
groteszkül elrajzolt, üvöltő férfialakot
formáz. Elemelve a földtől, fölhúzott tér-
dekkül ül egy négylábú ülőalkalmatossá-
gon. Fogja a fejét, könyöke és térde ösz-
szeér. Kopasz fejtetőjén koronányi lyuk
tátong. Ami itt be lett öntve, az az elő-
re (és nem fölfelé) meredő faszán folyt ki.
És közben világgá ordíthatta a csobogást.
Változat folyamistenre. Ezen az időszaki
vízfolyásokkal szabdaltszigeten.

Harmincnyolc éves lettem.

Larnaka közelében van több kisebb
és egy nagy sóstó, amely mellett musz-
lim zarándokhely épült ki egy asszony-
nak, a próféta egyik korai követőjének
sírja körül. Flamingók tanyáznak népes
csapatokban a tavakon az évek ebben
a szakában. Túl a gyorsforgalmi úton,
az egyik kisebb tavon sikerül egész kö-
zelről meglesnünk kéttucatnyit közü-
lük. A háttérben drótkerítésen túl a rep-
tér épületei és ipari tartályok látszanak.
Lánchán úsznak a flamingók, nyakukat
nyújtogatják a vízbe. Kettő felröppen kö-
zülük. A szárnyuk alja sötétebb rózsá-
sín, fekete szegéllyel.

A sírhoz épült mecsetben, amin ke-
resztül a sírhoz lehet jutni, épp a pénte-
ki szertartás zajlik, meg kell várnunk a
végét, ha be akarunk menni. Angol nyel-
ven zajlik a prédikáció. *Paradise, paradi-
se*, ez a visszatérő motívum. A szertartás
végén a kislányaimnak is jut a halvából.
A hívők legnagyobbbrészt az indiai szub-
kontinensről vannak, de akadnak köz-
tük arab-perzsa öltözetű hölgyek és eu-
rópai arcok is. A sír tetején egy óriási
meteoritdarab van, ami a mítosz szerint
évszázadokig csak lebegett itt, míg végül
oszlopokkal a földhöz rögzítették.

Míg a buszt várjuk, szóba elegyedünk
három idős török hölgygel. Ausztrál ál-
lampolgárok, Paphoszból menekültek
1974-ben, a fegyveres konfliktus kitöré-
sekor északra. Brit gyarmaton születet-
tekként kaptak ausztrál állampolgársá-
got. Az egyikük nemrég visszaköltözött
Észak-Ciprusra. Inkább rezignáltak,
mint szomorúak. Egy nagy csapat fla-
mingó közben egyre közelebb úszik a me-
csethez. Afféle hangok szállnak felénk a
tóról, mint egy tyúkudvarból. A busz nem
jön, gyalog indulunk vissza a városba.

Este az *Odüsszeia* tizedik éneke.

Ajía Napa, a velencei kolostor köré
épült üdülőtelep. A fehérhomokos, tür-
kiz vizű öblök körül iszonytató óriásho-
telek. Az itt-ott még beépítetlen, apró ta-
vaszi virágokkal díszlő sík part szikláin
halk mitológia, akár a szétkenődött agy-
velő a mütöslány ujján.

A negyedik szívárvány a héten.

Este a tizenegyedik ének.

Éjjel szakadó eső.

Az *Odüsszeia* már túl van valamin –
amiben az *Iliász* épp kötésig benne áll.
Trója, mint egy mérgezett kút, mint az
elfertőződött köldök, amin át nem vezet

Táncoló lány, 1962

út vissza, onnan csak előre hajt a vér, ide,
a napba hunyt szem vakságáig. A tes-
temig. A halál, mint az árnyak alvilága
– ez már Homérosznál is fossziliának tű-
nik; ez Dante pokla. A fény, a napfény hi-
ánya; akik tartósan a fényben lakoznak,
a paradicsomban: istenek.

Visszautaztunk Paphoszbba. Alkonyat
előtt hosszú fürdő a hideg tengerben. El-
alvás előtt az *Odüsszeia* ötödik éneke.

Aphrodité szülőhelyénél. A hitelesítő
pecsét a közeli szentély emlékeivel négy-
ezer évre visszadatálható hagyomány.
A partrészről, ahol Szaturnusz levágta
összeesküvő anyjára begerjedt apjának
heréit behajítottam két kerek, fehér kö-
vet az élénken fodrozódó tengerbe. És el-
képzeltem, ahogy föloldja őket a sós víz,
és az istennőt a tajtékok partra henger-
getik, akár egy szőnyegbe csomagolt ke-
leti hercegnőt.

Oszlopos, sziklamélybe faragott, mo-
nolit sírkamrák a paphoszi dombon: *a ki-
rályok sírjai*, ahová előkelőségeket temet-
tek, királyokat soha. Este az ágyban az
Odüsszeia hatodik éneke.

Még nem keltem föl reggel, becsukta
a szél az ablaktáblákat, és amikor pár
perc múlva újra kinyitotta, szakadó eső
verte a hajnali teraszt.

Este, már itthon az *Odüsszeia* nyolca-
dik éneke az ágyban. Álom, sűrű törés-
vonalakkal, finoman súrlódó vetődéssel,
gyors lepusztulással. Rózsaszín felhők
az ágyból reggel a tetőablakon át. Meny-
nyire finoman tárgyszerű, és nem célsze-
rű ez a városrész, ahol lakunk. A Pusztá-
szeri utca egyetlen diófája.

EGYED EMESE

Hélène

*Átélni, megélni maga volt a bizonyos-
ság; írásba foglalni nem állt szándéká-
ban. De most, hogy már bezárult előtte az
az ajtó, meg kell próbálni a visszatérést.
Ha felidézhető bármi is.*

A felidéző riadalom a nyelvi matériá-
val való küszködésbe csap át – már nem
az vagyok, aki arra járt és ott időzött.

Rue Lalande. Kíváncsi volt, hol fog
lakni egy teljes hónapon át. Telefonon
hívta fel a Svájcba szakadt ismerősöktől
megszerzett címet; a telefont harmad-
szori próbálkozásra vette fel az asszony
(mondjuk: Hélène Z.); kimérten beszélt,
de elfogadta, hogy már bejelentkezett la-
kója – nevezzük Chimène-nek – egy pil-
lantást vessen előzetesen a szobára.

Chimène alakját választotta ugyan-
is valaha a *Cid*-ből, a habzsoló olvasások
idején. Legyünk mások, mint akinek vél-
nek. Más időben, más szerepben. Mindig
legalább két alakban: úton a kétféleség
között. A belső térképen könnyebb tájé-
kozódni.

A kiadandó szoba, pontosabban a la-
kás dicsérete fekvésének rögzítésével
kezdődött, azzal, hogy közel van a met-
ró vonalához. És azzal folytatódott, hogy
mintha Budapest budai oldalán lenne.
(Lehet, hogy ez a földrajzi hasonlat az
oka, de Chimène Párizsban a Szajna fo-
lyásával sokaig bajban volt. A várost a
folyó köríve kelet-nyugati irányban sze-
li át, nem úgy, mint a Duna Budapestet
vagy akár a Szamos Kolozsvárt.)

XIV. kerület. Az utcát nem találta meg
könnyen. Nem a Montparnasse teme-
től felől közelítette meg, pedig arról rö-
videbb az út: jóval későbbi rádöbbenés,
hogy Baudelaire, Maupassant, Sartre,
Simone de Beauvoir sírja közelében visz
a mindennapi útja.

Kijön a metróból, és nem áll sorba a
párizsi katakombák bejáratánál. A Gé-
néral Leclerc bulvárról betér az eleven
Rue Daguerre-re. Sajtosok, zöldegesek,
hal- vagy húsárusok. Az utca kisbolt-
jai emberi valóságát Agnès Varda film-
jeiből bizony ismerhetné – *Daguerrotypes*
(1975), *Les Plages d'Agnès* (2008) –,
de erre nem utalt az előzetes kedvcsinál-
ló. Ilona egyébként a Rue Daguerre ama
rövidebb szakaszán, a boltok közt rend-
szerint csak áthaladt, vagyis inkább át-
vonult, de nem ott vásárolt. Az olcsóbbat
kereste. Inkább nagyobb mennyiséget
vásárolt egyszerre. Nem hatották meg a
butikok: neki magának is volt valaha egy
kis kalapüzlete a rue Froidevaux-n, a la-
kása közelében. Eladta aztán.

A nappaliban az ablak előtt sok csere-
pes növény, a tévé többnyire bekapcsolva,
a kerek asztalon magazinok, tévékapcsoló,
orvosságok. Ültek az asztal mellett és
beszélgettek. Magyarul, de ez akkor nem

>>>>> folytatás a 18. oldalon

tűnt fel. Egyszerre igen sok volt a fényképarc, az új történet. És nem illik túl sokat kérdezni.

A szőke óbudai lány mindent kockáztathatott, amikor férjhez ment a vagyonos arabhoz; az észak-afrikai nagycsaládba nem sikerült beilleszkednie. Bécsben aztán jól érezte magát, de onnan is tovább jöttek: Párizsba. Két lánya felnőtt, Párizsban maradtak. A válás után apjuk elköltözött a városból is, de valahol itt él Franciaországban. A történet lassan állt össze, az esti beszélgetések, albumnézegetések során.

Hélène bizalmát nem volt könnyű elnyerni. Az az első találkozás görcsös volt, csaknem szertartásos. Csirkesültet evett ötödik emeleti, díszesen berendezett, kissé zsúfolt nappalijában, a vetett ágyban ülve. Csak annyi időre kelt fel, amíg a szobát megmutatta. Kis tanulószoba volt a társasház belső udvarra néző oldalán. Iskolás gyermeknek való íróasztal, ruhásszekrény, a két keskeny ágy a fal mellé rendezve derékszöget zárt be. A falon színes papírtapéta, színes nyomatok – madár, utcarészlet – bekeretezve, várostérkép. Az utca zaja nem hallatszott be.

Az ismerkedő látogatás rövid volt, talán fölösleges is. Kíváncsiság után megnyugvás. Szívesen lakik majd itt.

*

Késik a repülő. Késve fog megérkezni. Telefonálni leszállás után lehet. Érthetetlen, de Hélène asszony nem válaszol a hívásra. Hiába a drága taxizás, „6 rue Lalande, s'il vous plaît”, a kapucsengő is hiába szól.

– Vigyen egy szállodába.

A taxisnak ez nem tetszik, ilyen úti célt Párizsban megjelölni? Gyanakodva és szigorúan sürget valami pontosabbat.

– Akkor legalább a Place d'Italie-ig.

Csoda, de ott a második szállóban van kiadó szoba. Végre. Mint aki nagy veszélyből menekült. De hát ki szeretne az utcán maradni csomagokkal egy idegen nagyvárosban, még ha Párizs is az. Mint másnap délelőtt megtudta, Hélène kórházba került, a lánya pedig nem győzte várni a bejelentett külföldi vendéget és hazament. Ennyi az egész.

Nappal minden biztatóbbnak tűnik. Most, hogy végre kézbe kapta a lakáskulcsot, megnyugodott. Az épület súlyos belső vasajtói is megszokhatók (a tűzvédelmet szolgálják). A lakás inkább meglepő, mint idegen. Tele van berámázott családi fényképekkel, apró emléktárgyakkal. Gyermekek (unokák?). Megérteni a viszonyokat a képek alapján. Kellemes arcok. Retusált képek? Egy szép fiatal nő sziklán ülve. Ki ez a Loreley? Ilyen lehetett Ilona?

Honnan ennyi bizalom, rábízták az egész házat, idegenre?

De a kis szobában egészen otthon érzte magát. Az ablakból nemcsak a belső udvarra lehet látni, a tetőkre is, a változatos kiszögellésekre, a keskeny, kúrtószerű kéményekre, a nagy testű, szálló

vagy totyogó galambokra. Reggeli fényben. Esti fényben.

Több mint egy hét múlva érkezik haza Hélène, akkor kezd előbb csak egy-egy utalást tenni a franciákra, a magyarokra – úgy általában, erős kritikus hangszóval –, aztán egyre többet mesél. Többnyire saját magáról. Nem szorul a kerekesszékre, de ott tartja az előszobában, minden eshetőségre. Jöhetnek az egészségbiztosítótól is, ellenőrizni állapotát. Ő maga ritkán mozdult ki, olyankor hosszasan és gondosan öltözködik, nem hanyagolja el az arcfestést sem, kalap és kesztyű nélkül nem megy ki a házból. Junói termetét és szőke kontyát méltósággal viseli, ápolt időskora-kortalansága festőiséggel párosul, már-már mulatságos kimunkáltsága mégis inkább tiszteletet parancsol.

Hetente háromszor segítsége is van. Háztartásvezető-ápolónő egy személyben. Kameruni asszony, minden feladatot megért s kifogástalanul elvégez. Mellette kitarzott Hélène, a korábbiakban mindben kifogást talált. Úgy él egyébként a francia fővárosban, mint egy száműzött hercegasszony. Határozott véleménye van, mint világlátott bölcse nyilatkozik a pillanatnyi politikai helyzetről is. Sokat tévézik, filmeket is nézett. De telefonálni – nemegyszer órákig – többnyire magyarul telefonál. Olyankor elégtelent: „A bientôt, mentem!”.

A hálószoba ablakában este meggyújt egy kis lámpát. Azt mondja, a barátjával megegyeztek, így jelzik egymásnak, hogy otthon vannak, s – életben vannak.

Alkalmi lakói ismerőseivé váltak, viszávárja őket. Ötleketek ad, fénymásolatokat, könyveket: utoljára arra hívta fel Chimène figyelmét, hogy a párizsi passage-okat kevesen ismerik, pedig egyszer azokat is fel kell fedezni. Emlegeti a Rákóczi-ünnepségeket is a közeli Yerres-ben, ahol már nem tudható, hova lett a fejedelem egykor az ottani kamalduli kolostorban őrzött szíve. Fényképet ajánl a vendégének az ott felállított Rákóczi-szoborról, előtérben ünneplő bajszos urakkal.

Adott pillanatban a faliszekrényből újabb meg újabb Párizs-könyveket szed elő; az egyikben – talán a hatvanas évekből – Radnóti Miklós-, Nemes Nagy Ágnes-, Tavaszy Sándor-versfordítások is vannak. Kedvesebb vendégeinek ezt bizonyára többször elővette már. Jó volna elkérni örökbe.

Igen, Hélène gondolatolvasó. Ajándékba-emlékbe azonban mást ad visszatérő lakójának: most éppen egy fehér, pliszírozott szoknyát. A saját gardróbjaából, de nem fűz hozzá történetet. Kérdezi őt napjáról, a könyvtárról, a diákokról. Néha megvárja a választ, máskor sietve folytatja telefonálását, ügyintézését, tévését. Minek beavatni a vendéget mindenbe. Mások a hangulata áradó, beszélgetni szeretne, anyai gondoskodás és aggályoskodás, gyermeki lelkesedés pörgeti a mondatok kerekét.

Vasárnap délután. Musée des Arts et Métiers. Valamikor Tours-i Szent Mártonnak szentelt templom, aztán ben-

Az oroszslánszelídítő, 1962

cés rendház, Saint Martin des Champs temploma, polgármesteri hivatal. Most technikatörténeti múzeum, benne és az átépített rendház tereiben denevér formájú ősrepülőgép a XX. század elejéről, már nem működő Foucault-inga vagy a másolata. Korai autók gótikus oszlopok között. És odakinn, az épület falain köröskörül – egymás mellé szorított arcok: angyalok, ördögök, szentek, gyarló emberek sordírt rendezett kőbe faragott, több százados ábrázatai.

Vissza. Majd a Châtelet-nél metróvá válhat. Esteledik, a visszaszámlálás megkezdődött, kérdezni szeretne még valamit Ilonától a hazautazás előtt.

Vigyázzon magára. És jöjjön máskor is. – A kulcsot a helyére tettem. Au revoir. Köszönök mindent.

Igen, jönne gyakrabban is. Lefényképezné a Párizs-könyv lapjait. Kérdezne. Beosztaná a mézeskalácsot (pain d'épice), az Évian-vizet, egy nagy üveg négy napra is elegendő. Nézné a tetőket, a reggeli, az esti eget. Itt más a színe. Csak itt ilyen.

Kolozsmonostor. A Szamos nem mesze, a Csigadomb, a Bornyómál alatt lép a város területére. Az ablakok nyugatra néznek. A lányok felnőttek. Sok a könyv. Semmit nem dob el, egy fehér szoknyát is őrizget, soha nem viselte, el kellene inkább ajándékozni. November a legszürkébb hónap. De most nincs szó utazásról.

Ritkán szólal meg a vonalas telefon, régi idők tanúja kezd lenni.

– Alô, bonjour. Édesanyám noteszében találtam az ön címét is. Sajnos anyukám 17-én meghalt. Ezt akartam közölni.

Lynchológia, lynchográfia, a világ legjobb filmes csókja és egyéb történetek

Ahhoz, hogy a jelen szöveg tárgyát képező könyv alapvetését valamennyire is megértsük, tisztáznunk kell két fogalmat. Az első: mitológia. A mitológia eredetileg elbeszélések (mítoszok) ismételt elmondását jelenti, amelyeket egy kultúra (lett légyen az bármekkora) igaznak hisz, és amelyekben istenek, hősök, démonok és egyéb természetfeletti lények szerepelnek. A második: mitográfia. A mitográfia olyan foglalatosság, melynek művelői azzal foglalkoznak, hogy valamely mitológia burjánzó szövevényét kibogozzák, rendszerezik, magyarázzák. Ami vagy sikerül nekik, vagy nem.

És akkor most rátérhetünk a könyvre. Az a címe, hogy *Aminek álmodom*. (A magyar változatot mintha Tandori Dezső találta volna ki, lásd *Vagy majdnem az.*) És a világ egyik legfontosabb (hála Istennek, még nagyon is élő) rendezőjéről, David Lynchről szól. Hatszáznegyven (640!) oldalon keresztül. Ijesztő, nem? Na de lásuk az alapvetést, ha már ilyen komolyan megágyaztunk neki. David Lynchről és eddigi életművéről annyi monográfia, tanulmány, esszé, kritika, műelemzés, katalógus, album és mindenféle egyéb iromány született, hogy kicsit snassznak tűnhetett még egyvel előállni. Ráadásul ez a behemót (hogy mitológiai jelzót használjak) opusz nem dönget filmelméleti, esztétikai, de – ismerve a Lynch-filmekben nyüzsgő rejtélyes elemeket – még csak kódfejtői mennyezeteket sem. Egyszerűen sztorik hatalmas halmaza. Ezért aztán a szerzők (egy bizonyos Kristine McKenna és tádám, maga David Lynch) előálltak egy első ránézésre igazán meghökkentő és frappáns ötlettel. Hadd illusztráljam.

Képzeld el, kedves Olvasó, hogy jelen sorok íróját ebben a pillanatban valaki nézi és elmeséli, mit lát: Szántai János ott ül biedermeier íróasztalánál, a *Cactus Jack* című westernparódiát hallgatja (igen, van ez a különös szokása, hogy kedvenc filmjeit néha nem nézi, hanem hallgatja, mert állítása szerint a néző az auditív dimenziót hanyagolja leginkább, amikor filmet néz), közben nagyokat szív az orrán, időnként rágyújt, kortyol egyet a balján álló pohár vörösborból és veri a klaviatúrát.

És akkor most azt is képzelje el, hogy Szántai János, aki itt ül a biedermeier asztal mellett satöbbi, mit gondol ugyanerről: nagyon meg kéne írnom ezt a recenziót erről a rohadt vastag könyvről, igen, imádom David Lynch filmjeit, általában, persze idegesít, hogy gyakran nem értem, miről beszél, de megbocsátok neki, például a *Kék bársony*, a *Vesztett a világ*, a *Twin*

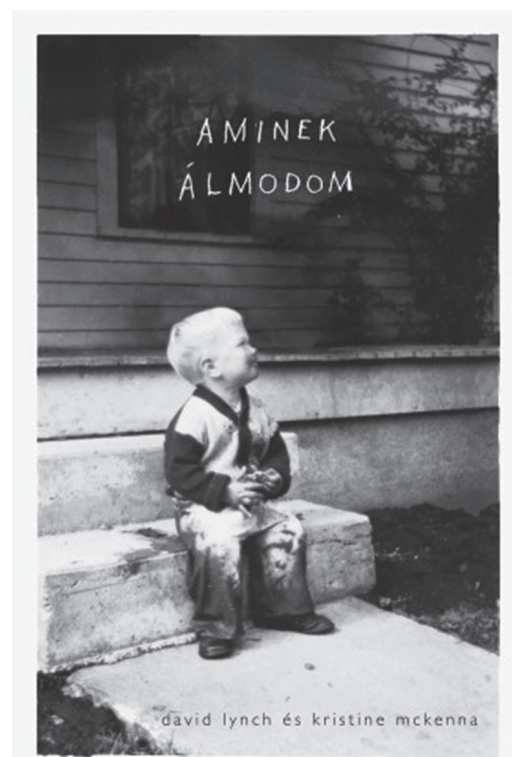
Peaks vagy a *The Straight Story* – Igaz történet miatt, oké, de mi a Jóistennek kellett ezt a sok dumát beletolni egy hatszáznegyven oldalas könyvbe, na mindegy, milyen jó ez a Cactus Jack (a szöveg javításakor értesültem egyébként arról, hogy Cactus Jack, vagyis Kirk Douglas 103 éves korában elhunyt, ez a megfejthetetlen kód Lynchnek is tetszene)... és így tovább.

Kábé így született meg az *Aminek álmodom* című könyv is. Tulajdonképpen két könyv van benne (így már némileg érthető a hatszáznegyven). Az elsőben Cristine McKenna több száz barátot, ismerőst, munkatársat, rokont beszéltet, mégpedig bármiről, ami David Lynchsel kapcsolatban eszükbe jut. A második Lynch saját sztorijait, anekdotáit, mítoszait, továbbá az előbbieket sztorijaira vonatkozó reflexióit tartalmazza. Így áll össze ez a vastag lynchológia és lynchográfia. Az egyetlen szervezőelv, amely mintegy gerincként végigvonul az anyagon, az élet maga. Vagyis a történetek a rendező születésétől kezdve haladnak a kötet anyagának jelen pillanatáig.

A fentiek alapján nemigen ajánlom a könyvet senkinek, aki teszem azt, éppen megnézte *Az elefántembert*, megtetszett neki, aztán a Bookline-on böngészve ráakad a valóban szép könyvművészeti tárgyra, és épp azon morfondírozik, tegye-e a kosarába, vagy sem. Óhatatlanul bele fog fulladni a sztorik, emlékek, pletykák, anekdoták tengerébe. Ráadásul a szöveg mintha azt is sugallná, hogy az olvasó részéről itt valami cinkosságra van szükség, hogy bizonyos dolgokat eleve tudni, érteni kell. Értik?

A lynchológiában és lynchográfiában némileg járatos olvasónak határozottan könnyebb dolga van. Ismeri az életművet, a lynchi világ fontosabb motívumait és szereplőit, neki tehát nem kell megiznania olvasás közben. Viszont (így jártam én is) egy idő után a szerzők frappáns ötlete (mások mesélnek róla, ő mesél magáról és másokról) leereszt, mint a lufi. Arról nem is beszélve, hogy én készséggel elhiszem: Lynchnek minden egyes munkatársa fontos volt (hiszen ezért választotta éppen őket) és minden egyes munkatársáról vannak sztorik, de az Istenért, miért kell mindezt velem elolvasatni? Egy idő után (200–250 oldal) határozottan az volt az érzésem, hogy egy magánmitológiában tapicskolok. Ami persze a résztvevőknek fontos, de a külvilág számára nem feltétlenül, még akkor sem, ha egy híres filmrendező életének tartozékai.

Amit határozottan szerettem a könyvben (amikor unalmas oldalakat követve rájuk bukkantam), a jó sztorikon kívül persze: rádobbertett pár dologra, amiken aztán rendesen elgondolkodtam. Egyet elmondok, találmomra: most lett világos számomra, hogy ez az ember nem sokkal fiatalabb, mint a Beatles. David Lynch ott volt a Beatles első amerikai koncertjén. 1964-ben. És ugye,

a Beatlest már történelemnek szoktuk tekinteni. Lynchet meg nagyon nem. És mégis. A baglyok nem azok, amiknek látszanak, hogy egy híreset idézzek a *Twin Peaks*-ből. Az külön tetszett, hogy Lynch nagyon szépen beszél Ringo Starról. Tudomásom szerint kevesen szoktak szépen beszélni róla.

És persze ott vannak a sztorik. Komolyak, viccesek, hülyék. Mondok egy hülyét. Emlékeznék még az Ice Bucket Challenge-re? Na, Lynch is részt vett benne. Kétszer! Ugyanis ketten is kihívták. Ment rá a jeges víz, ő meg végig játszott a trombitán a *Somewhere Over the Rainbow*-t. Utána meg kihívta Vlagyimir Putyint. Mondom, hülye sztori.

Mondok egy komolyat. Lynch szerint, ha a nők intéznék a világ ügyeit, sokkal közelebb lennénk a békéhez. Ezzel mélységesen egyet tudok érteni. Főleg, hogy nem a feministákra gondol itt a rendező úr.

És mondok egy vidámat. Meg bájosat. Tulajdonképpen a kedvenc Lynch-sztorimat a könyvből. A *Kék bársony* Oscar-jelölést kapott a legjobb rendezés kategóriában, de nem nyert. Ja, Elizabeth Taylor adta át a díjat, és utána ott álltak egymás mellett valamilyen szobában, Taylor és Lynch, aki elmondta a színésznőnek, irtó sajnálja, hogy nem ő nyert, mert bezzeg Oliver Stone megcsókolhatta Taylort, mire Taylor felszólította Lynchet, hogy csókolja meg. És megcsókolta. Aztán később Cannes-ban ismét. Mégpedig úgy, hogy emlékeztette Taylort, hogy annak idején megcsókolta és megteheti-e megint. A második csóknak aztán következménye is lett. Taylor, tudjuk, szeretett házasodni, és a cannes-i csók után felhívta Lynchet, hogy megkérdezze, nős-e. Többet nem találkoztak.

Hát így. Nyájas Olvasó, ha nem báortalanodtál el és mégis úgy döntesz, elolvasod ezt a könyvet, a Jóisten szerelmére, ne feledd: miként a baglyok, más sem biztos, hogy az, aminek látszik. Vagy ahogy Lynchék elmondják.

David Lynch – Kristine McKenna: *Aminek álmodom*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 2018.

Diétás softboi a múlt századból

A színház populáris zsánerműfajait lehet elitistagyanús módon szidni, vagy csak elvetni mint esztétikai zsákutcát, de én nem tudom hibáztatni a kőszínházi intézményeket, mikor újra és újra visszanyúlnak ezekhez a működő formulákhoz, bizonyos jól bevált színpadi szövegekhez, főleg, mikor piaci alapon, a nézőszámmal zsonglörködve kell összeállítani egy-egy műsortervet. A nagyváradi Szigligeti Színház pedig deklaráltan felvállalja, jól teszi, hogy folyamatosan foglalkozik a magyar színpadi irodalom népszerű, „népszínházi” hagyományával. A huszadik század eleji magyar színpadi irodalom pedig nagyon is jó alapanyag, Pest kávéházai és kaszinói, kabaréi és kis-színházai zseniálisan érzékeny és technika-szövegeknek voltak táptalajai, Molnár Ferenc vagy Rejtő géniuszán már sokat csodálkoztunk, de ugyanennek a közegnek jellegzetes szerzője Szép Ernő is, a *Lila ákác* pedig izgalmas, működő, jó szöveg.

Bár Szép Ernő szívesen és jól dolgozott színpadra (a „legkönnyebb” műfajokban is), a tipikus Pesten élő művészlelkű fiatalember és a táncoslány szerelmi történetét regényben írta meg 1919-ben, ez alapján később aztán két híres film is készült, és a magyar színházak is gyakran játsszák a színpadi változatot.

THEÁTRUM

Csacsinszky Pali huszonéves, a bankban nem túl lelkesen és nem túl sok pénzért dolgozó fiatalember, aki valójában persze költő, trubadúr-szerellemmel szereti a korai kapuzárasi pánikját és unalmát intenzív szociális élettel kompenzáló Bizonyosnét. Közben megismerkedik és felemás viszonyba keveredik Tóth Mancival, a varrónőből lett táncoslánnyal, akibe úgy lesz szerelmes, hogy észre sem veszi, mire észrevenné, addigra persze már késő lesz. Mindez a századelő pesti kaszinójának dekadens, hiperérzékeny, alulnézetből bemutatott világában és hangulatában.

A váradiak színpadi szövege nagyrészt meghagyja a száz évvel ezelőtti pesti polgári szleng ízét, de kellően közelít is napjainkhoz. Az előadás első negyedórájában még furán, számomra kisértítően hatott ez a nyelv, ahogy a játék eltúlozottsága is, mintha a rendező nagyon egyértelművé akarta volna tenni jóelőre, hogy ez itt nem a valóság, szórakoztató színházban vagyunk, minden el lesz túlozva. Aztán a néző hamar megszokja ezt a regisztert és ezt a nyelvezetet, főként, hogy esztétikai tétje is van: behozza a századelő kabaréinak és filmjeinek intertextusát. Másrészt követ-

kezetes marad a rendezés koncepciója: ez itt nem egy igaz történet, ez egy mese, ami az érzelmi mélyrétegeket akarja inkább megpiszkálni.

Zsánerekalkításoknál mindig tét a giccs kikerülése. Ezt a minimumot könnyen teljesítik a váradiak. Már az alapszöveg is túlmutat a szórakoztatáson, a folyamatosan jelenlévő önirónia pedig sajátja Szép Ernőnek. Ezt az öniróniát megtartja, szem előtt tartja a rendezés és a színészek játéka is, és ez az önirónia védőháló is a giccsel és a közhellyel szemben. A játék egyértelműen kifelé, a közönség felé irányul, ez a dramaturgiai alaphelyzet is, de a használt jelek, a megkoreografált mozdulatok is ezt a közönséggel megtartott folyamatos kapcsolatot erősítik. Ez a kapcsolat pedig önmaga: színész és nézője közötti. Sebestyén Hunor Pali a naiv, a nagyváros által elidegenített, ideálokat kereső, kissé nevetséges figurája ugyanúgy rajzfilmszerűen nem-organikus (és véletlenül sem kortárs, pedig lehetne), mint Román Eszter kicsit sitcomos Tóth Mancija. Ez a fajta elrajzoltság jellemzően a mellékszerepekben, például a Kardos M. Róbert (Angusz papa szerepében) arcára fagyott bárgyú mosoly esetében működik igazán jól, vagy Zsüzsünél, a transzvesztita (?) táncmesternél (ifj. Kovács Levente), ott tehát, ahol tényleg elég egy-két ecsetvonás.

Az a benyomásom, hogy Botos Bálint egy ízlésesen tált, a múlt század elejének dekadens pesti hangulatát felidéző, szórakoztató, de esztétikailag is izgalmas előadást akart rendezni, sikerült is. Szép Ernő szövege elég jó alapanyag ehhez, elég közel van ehhez a világhoz, hogy hihető nyersességgel és prűderia nélkül mutassa meg a hangulatot. Az a regiszter, amibe ezzel a túlteatralizált játékkal helyezi az előadást, egy idő után elkezd működni, és kisebb-nagyobb intenzitással ki is tart. A történet tipikuságát már ezzel is elkezdte feloldani. Ehhez még hozzájön a fémkeretbe helyezett minimáldíszlet, szóval inkább az elidegenítéssel dolgozik, ami a tanmese irányába is eltolhatja a befogadást, ami már nem biztos, hogy egy szerelmi történetnél olyan jó.

Nekem mindezek ellenére hiányérzetem volt. És ez a hiányérzet abból a hasadásból fakadt, amit a szöveg által adott, és érzésem szerint kihasználatlanul maradt szituációk okoztak. A legjobb példa talán Pali és Mancsi megismerkedésének jelenete, ami mai szemmel nézve nagyon durva, abúzust súroló közeledés a férfi részéről, és ebbe az „udvarlásba” a társadalmi osztályok közötti különbségek és a nemi egyenlőtlenség is kódolva van. Az előadás ezzel nem tud mit kezdeni, mert talán túl jólnevelt akar maradni, nem tudom. Nekem hiányoztak

ezek a plusz rétegek, amik kezdenek valamit ezekkel a szöveg által felvetett problémákkal. A koncepció megbontása nélkül is lehetett volna amit. Akár tényleg felvállalni, hogy itt társadalmi kérdésekről is szó van, és ezeket újabb rétegeként beleépíteni az előadásba, akár egyértelműbben reflektálni a történelmi korszakra, amiben a szűzsé játszódik, de lecsapni valahogy ezeket a labdákat. (Ilyen amúgy a zsidóverő kaszinói figura is, vagy Zsüzsü alakja, ezeket lehetett volna bontogatni egy kicsit, adta volna magát.) De a női szerepek általában véve is izgalmasak ebben a szövegben, Bizonyosné promiszkuitása, amit társadalmi helyzete miatt és a férjével való atipikus (?) kapcsolata miatt engedhet meg magának, vagy Hédi öngyilkosság-függősége, mint a megoldási minták hiánya. Ezek mellett elmegy egy kicsit az előadás, szégyenedik ezzel.

A nagyváradiak *Lila ákaca* minden kifogásom ellenére sem anakronisztikus, csak távolságtartó. Felfedezi, vagy engedi felfedezni Pali alakjában, a túlérzékeny századfordulós fiatal alakjában a mai *softboi* figuráját, de ennél nem megy tovább. Nem a máról akar mesélni, hanem elővesz egy régi történetet, ami tanulságos lehet a mai néző számára is. Nem szembesít, csak utal. Nincs ezzel semmi baj, mert működik, de szerintem egy kis fűszer, szembesítés izgalmasabbá tette volna.

Szigligeti Színház, Nagyvárad. Szép Ernő – Guelmino Sándor: *Lila ákác*. **Rendező:** Botos Bálint. **Szereplők:** Sebestyén Hunor, Román Eszter, Tasnádi-Sáhy Noémi, Kardos M. Róbert, ifj. Kovács Levente, Gajai Ágnes, Hajdu Géza, Kiss Csaba, Balogh Attila, Lajter Márkó Ernésztő, Kocsis Anna. **Díszlet- és jelmeztervező:** Bajkó Blanka Alíz. **Koreográfus:** Györfi Csaba.

TAMÁS DÉNES

Családzajlásban

Barnás Ferenc konok következetességgel épített regényuniverzuma ötödik állomásához ért. Nem hosszú ez a sor, mégis munkáival Barnás Ferencnek sikerült kivívnia magának egy exkluzív helyet a kortárs magyar prózairodalom mozgékony panteonjában, ami egyből az érdeklődés homlokterébe emeli a megszülető műveket. Történik ez annak ellenére, hogy Barnás Ferenc nem tartozik sem az elbeszélésmód, sem a prózanyelv nagy megújítói közé, ahogy azt sem lehet mondani, hogy valamilyen különleges tematikát emelt volna be az irodalomba, habár *A kilencedik* című regénye egyértelműen a manapság népszerű „szegénységirodalom” legjobb darabjai közé tartozik. Ha mégis egyetlen vonással akarunk jellemezni Barnás regényeit, akkor azt lehetne mondani, hogy ezek a regények tulajdonképpen mind valamilyen mániával szembesítenek. Nem a szó pszichológiai jelentésében, hanem ontológiai vonatkozásában, amit a szó ógörög jelentéstartománya fed fel leginkább: maniké mint szent őrjengés, megszállottság; ide sorolja Platón a költészetet is a *Phaidrosz* című dialógusában. Barnás számos ponton kimutathatóan önéletrajzi ihletettségű figurái mind mániákus, eszelős alakok, hol az utazás, hol a nézelődés, a töprengés, legtöbbször az önmagukra visszacsavarodó megfigyelés megszállottjai, akik kiszolgáltatottságukban mindig valamilyen radikális megoldáson törnek a fejüket, többnyire eredménytelenül.

De milyen megszállottságról beszélhetünk az új regénnyel kapcsolatban, ami az *Életünk végéig* picit szirupos, ezért provokatív címet viseli?

kritika

Talán nem is a megszállottság a legjobb kifejezés itt, hanem annak pandantja, a kiszolgáltatottság. Ugyanis a családnak való kiszolgáltatottságról, abba való, hol kényszeres, hol szeretetteljes belemerültségről van leginkább szó ebben a regényben. Mondhatnánk, családregényt olvasunk, ha nem vált volna mára teljesen problémássá a kifejezés, amire leginkább a formai megalkotottságán keresztül Barnás regénye is reflektál. Egy családregény leginkább az időfolyamban való előrehaladás mentén szokott szerveződni, a családi viszonyok ábrázolásával párhuzamosan pedig valamilyen korrajzot, társadalomábrázolást is meg szoktunk kapni. Barnás Ferenc mindkét összefüggéstől megszabadul a regényében. Nincs időfolyam, hiányzik a generációs tapasztalatoknak az egymásutánisága, egymásnak feszülése. Az időbe in medias res lépünk be, egy népes családba tartozó főszereplő-elbeszélő életét, látásmódját követve, ahogy szintén véletlenszerűen, azt is mondhatnánk, indokolatlanul hagyjuk el a regény világát. Mintha csak az idő fonálából metszett volna ki a szerző önkényesen egy darabot, jelezve, „most ez van, ez történik”. Ez a most pedig a jelen

vagy pontosabban a közeljelen, egy Budapest melletti faluból szétszóródó, tizenegy testvért, de a gyerekekkel együtt több mint negyven tagot számláló nagycsalád életében, a családi viszonyok minden szövevényességével, problematikuságával együtt. Ez a szövevényesség azonban nem eredményez korrajzot, a regény szinte semmit sem akar megérteni az időből, a helyből, az aktuális társadalmi-politikai helyzetre való finom utalásai pedig minden feldolgozás, elsajátítás nélkül futnak ki a semmibe.

Nem itt van a regény fókuszpontja.

Ez a kettős takarás ugyanis nem eseménytelenséget jelent, a regényben folyamatosan történik valami, sőt túlságosan is történik, legalábbis a Sepi néven emlegetett főszereplő vonatkozásában. Ő filozófus, író, de a regény idejében leginkább egy majdnem teljesen üresen álló épületegyüttes őrzője, aki főleg ülni, nézelődni, gondolkodni szeret, ehhez képest folyamatosan a kapcsolatok hálójában vergődik, a családtagjaival törődik, egyik temetésről vagy lagzíról a másikra megy, utazik, problémákat old meg, intézkedik, tehát éppen önmagához és az íráshoz nem jut el, ahhoz, ami leginkább érdekli. Valódi vergődésről van itt szó, és ez talán a regény egyik legfontosabb erénye, hogy a főhóst a maga esendőségében, hibáival együtt állítja elénk, aki minden jóindulata és segíteni akarása ellenére sokszor figyelmetlen, elfogult, döntésképtelen.

Elbbe a vergődésbe a „nagy szerelem”, az „igazi kapcsolat” megtalálása is befér Lille, akinek egy különleges csavarral dedikálva is van a könyv. Ezt értelmezni próbálva, ha akarunk, beléphetünk azokba az életművön belüli intertextuális, illetve a referencialitással kapcsolatos játékokba, abba az utaláshálóba, ami körbefonja ezt az önmagát fikcionális képződménynek beállító könyvet. Nem látom értelmét lenyomozni ezeket a vonatkozásokat, habár egyértelmű, a főszereplő számos magyarázat nélkül maradó megnyilvánulása értelmeződhet a korábbi regények felől. Ahogy az is világos, ez a regény akár *A kilencedik* párdarabjaként is olvasható, hiszen mindkét regényben ugyanaz a család állítódik elénk, csak most éppen egy ötven évvel későbbi pillanatfelvétel keretében.

Ez a pillanatfelvétel pedig egy nagyon szerteágazó családi viszonyrendszert mutat. A regény tulajdonképpen szociális láttelepe ezeknek a figuráknak, foglalatosságaiknak, egymáshoz való bonyolult viszonyaiknak, problémáiknak felskicceléséből adódik. Számos humorral és empátiával körülvárt kisvilág rajzolódik így ki. A kapcsolati torzskodásoknak, ellenségeskedéseknek és egymásrautaltságoknak megannyi árnyalata. Az élősködő, a túlaggódó, az anyapótló, a keménykedő, a vezérkos, a problémás – íme néhány típus, ami megjelenik a regényben, amit az anya szeretetteljes és az apa ellentmondásos figurája egészít ki. Az anya és az apa halálának és temetésüknek a bemutatása tagolja a regényt, ami végül helyszínt is vált, és Jakartában fejeződik be. Ott, ahol – derül ki a magyar irodalomban közkedvelt metaleptikus fordulatból – ennek a regénynek az írása is elkezdődött.

Amit végül ellentmondásos érzésekkel hagytam magam mögött. Egy furcsa kettséggel olvastam a könyvet, ugyanis ami

hiányzott belőle, azt hol a könyv erényének, hol fogyatékoságának éreztem.

Mert egyrészt tudtam szeretni a történetmesélés plasztikusságát, visszafogott humorát. A főhős betegségének, beteljesedett szerelmének, az apjához való vergődő kapcsolatának a bemutatása igazi emberi mélységekről árulkodott. Másrészt a fentebb már jelzett takarás, fókusztalanság egy idő után nyugtalanító hiányként jelentkezett bennem. Ugyanis hiába követi egyik esemény a másikat, hiába látunk bele számtalan indulatba, csalódásba, egymásra találásba – ezek parttalanul követik egymást. Mintha a heideggeri gond és unalom egyszerre szervezné és uralná le a regényvilágot. Bántóan hiányzik a reflexió a regényből, ami azért is különös, mert a főhős filozófus, aki filozófiai munkák írásával tölti az idejét. Azonban a regény megáll néhány homályos gondolatfutam közlésénél, amelyek különben sem érintik a regény központi eseményeit, csupán a főhős feltételezhetőleg nagyon komplex belső gondolatvilágára nyitnak aprócska ablakokat. Ahogy a Jakartába való elutazás sem teremti meg az addigi regényvilág áttekintéséhez szükséges distanciát. Ugyanaz folytatódik, ugyanúgy.

De talán ez akar lenni a regény tulajdonképpen fókuszpontja. Amit a regény címe is jelezni próbál. Mi folytatódhat életünk végéig? Mi az, ami egy más életetek közé vetett életet leginkább meghatároz, hordoz? És itt a többes szám használata nagyon is indokolt. Mennyire és hogyan lehetünk önmagunk egy nagycsaládban, ahol a kapcsolatok életben tartása, a kapcsolati problémák rendezése majdnem teljesen fel- és elhasznál bennünket? Mi van, ha az összetartozásban mindig benne van a távolság és az idegenség is? Mi van, ha a hétköznapiok végül kikezdenek és felemésztenek mindent, amit emelkedettnek gondolunk? Mi van, ha a jelentőség általában kívül van az életben, ha a mélység leginkább illúzió vagy legföljebb odakoholt homályosság?

Kérdeztem és kérdeztem, és végül egy betelőrődött mosollyal engedtem el a könyvet.

Barnás Ferenc: *Életünk végéig*. Kaligram Kiadó, Budapest, 2019.

Az alvás szintjei

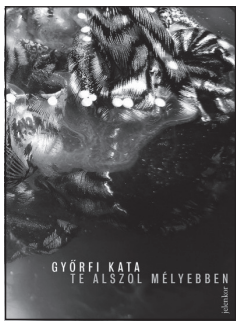
Győrfi Kata: *Te alszol mélyebben.* Jelenkor, Pécs, 2019.

Győrfi Kata első, *Te alszol mélyebben* című kötetének színtere az én maga. Az én belső tartalmai szerteágazó, lírává váló mondatokban folynak össze a valóság észlelési képeivel és az álom egymásra rétegzett szimbólumaival. Mind-egyik vers egy-egy felbukkanó lélek-buborék, mely a levegőben szállva tükrözi vissza az épp átélt valóságot: a hétköznapi életképeket – „olyanok a zoknik a szárítókötelen, / mint fejfelé lógó varjak. / véletlenül egymás mellé rendeződő pihenések egy sorban” (7.) – vagy épp a párlatszerűen eltűnedező álmokat – „nem emlékszem, hogy ki várt, / és ébredés után közvetlenül / még behunyt szemmel ismételttem: / jobbra van az ajtó, / és ne ijedj meg, / nincs itt senki.” (31.).

Győrfi Kata versei úgy rendezettek (vagy rendezetlenek?) a kötetben, mint a tudatalatti- ban egymagukban szerveződő képek és emlékek sora: egy idő után mindegyik ismerőssé válik, megalkotják az Én és a Te szimbiózisát. S ez a kettős viszony kimondottan, megszólítva vagy épp csak a sorok mögött, de mindig jelen van, képes megteremteni a hiányban kivilágító együttlét paradoxonát. Ezek a folyton ismétlődő elválasztódások és újra megtalálások az Én és a Te között az alvás létállapotában manifesztálódnak, amikor a nyelvi elemek és az emberi testrészek vagy épp érzelmek

puzzle-szerűen kerülnek egymás mellé: „én a bal karom, te a jobb térded, / és ha elalszom, ébren leszel, / ha elfáradsz, megébredek.” (10.) A kötetben az alvás nem pusztán cselekvés, nem pihenés, nem szünet, hanem az élet másik fele, az a fele, ahol a tudat napközben észlelt képzetei beépülnek, újraalkotódnak, kifordulnak. Az élet apró, szürke darabkái a szimbólumok szintjeire emelkednek, az ismétlések újragondolásával játssza el az értelmezések végtelenét, akár csak az álmokban, minden lehetséges és minden érthető anélkül, hogy fel kéne fogni.

A versek szerves része az alvás szakaszainak és szintjeinek művészi leírása az olyan mindennapi képzetek megragadásával, mint egy széles autót hátsó ülése, a csend, a hideg, a láz, amitől mélyebben alszunk. Az alvásnak pedig szerves része az idő és az álom. A kötet képes megteremteni azt az átérezhető atmoszférát, ahol az idő és az álom nem ide-oda ugrálnak, hanem valóban párhuzamosan létezni tudnak egymás mellett, képes egy sort egy másodpercnyi képpel telíteni, melyek felidézett vagy megálmodott emlékek képződve töltődnek meg az Én és a Te személyével.

A halk is lehet nehéz

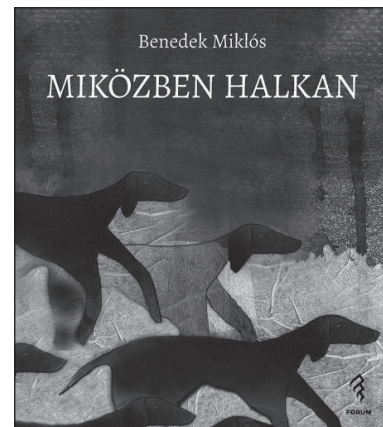
Benedek Miklós: *Miközben halkan.* Forum, Újvidék, 2019.

Benedek Miklós harmadik, *Miközben halkan* című kötetének versei sajátos atmoszférát teremtenek, lát-szólag külön síkon mozognak. De egészüket tekintve mozaikszerű, olykor hiányos történetkép bontakozik ki a kötetből, melynek olvasatában fontos szervezőelv a négy, narratív, nem kevés érzelmet feltételező, egymással szerves kapcsolatban álló tömbösített rész.

Fülszöveg

Ez az egymásra reflektált-ság nem írja felül az egyes versek egyediségét, bár igaz, ennek az egymással párhuzamosan működő nyelvi és érzelmi szinten teremtődő világnak lehetséges egy sötét, fellegrszerű vonulata is, mely ott bujkál még a kezdeti, könnyed, a szerelem rózsaszín ködét idéző klisé érzésben is.

Kezdetben ez nehezen meg- ragadható, csak óvatosan jelenik meg: „Kastélyt akartam neked építeni / köréd építeni / hogy ne tudj kimenekülni.” (11.) Majd egyre inkább felfedi a veresszövet a disszonanciáit, az idillikus köré olykor már-már fullasztó be- zárttság társul: „Amikor be-

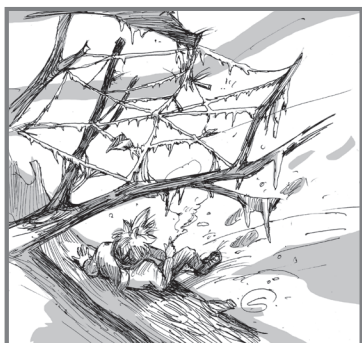
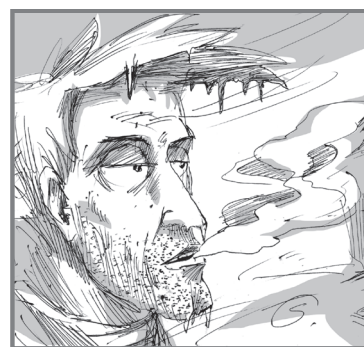
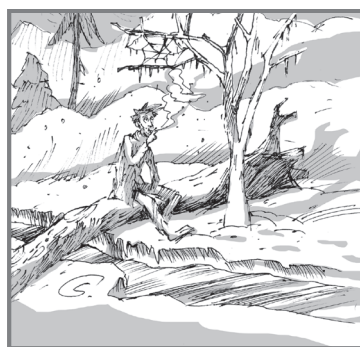

mentem forró tea várt / méz- zel és egy szelet citrommal. / A szobák ablakait befalaztuk.” (15.) A nehéz vagy egyenesen tragikus témák a lehető leg- nagyobb természetességgel kezdődnek, majd az abszurd vagy épp groteszk felé csúsz- nak el, de a kötet nem válo- gat ennek a sötétségnek az ábrázolásában, annak eszkö- zeiben. Az ősi és a mágikus a huszonegyedik században ijesztővé válik.

A kötet fokozatosan tema- tizálja a globális és az egyéni veszteségek végtelen variáci- ójú tragédiáit, közben megőr- zi a távolságtartást, elengedi a befogadó kezét, és egyszerű, tiszta mondatai a tárgy nél- kül is megérthetővé, átérez- hetővé, de nehezzé és tömény- nyé válnak. A cím félmondata jól összegzi az egész kötetet: a lassan felgyűlő ki nem mon- dások révén mondható ki a legsúlyosabb mondanivaló.

LACZKÓ EMŐKE

Ázott pók

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Orgonáknak zengések

2014 áprilisában pontosan ezen a helyen ismertettük Erich Türk könyvét az észak-erdélyi orgonatájáról. Ímhol eltelt bő öt esztendő, és újabb organiztikai, hangszertörténeti kötetéről számolhatunk be, az *Orgonáknak zengések* című könyvről. Nincs szükség árgus szemekre ahhoz, hogy észrevegyük: az erdélyi (romániai) organiztikai irodalmat egyetlen készítés termékenyítette meg szerfölött: a szerzők tudományos graduációja. A számottevő, többnyire területileg és/vagy felekezetiileg meghatározott orgonamonográfiák és adattárak – alig pár kivétellel – a felsőoktatási szférában bomlottak ki, magyarul: doktori dolgozatok állnak mögöttük. Nem kivétel ez alól Sipos Dávid 2019 végén megjelent kötete sem, amely az Erdélyi Református Egyházkerület dési, széki és görgényi egyházmegyéinek orgonáit veszi számba, mégpedig a ma is meglevőket csakúgy, mint az egykor voltak, amelyekről már kizárólag levéltári forrásokból tudhatunk (az ismertett hangszerek kb. 25%-áról van szó!). A három egyház-közigazgatási egység elé azonban feltétlenül oda kell írunk, hogy három *történelmi* egyházmegyéről beszélünk, tekintettel arra, hogy az orgonaépítések fénykorában – vagyis a 19. század második felében vagy utolsó harmadában – némileg más volt e terület térképi körvonala, mint ma.

Kutatóként és monográfusként Sipos Dávid imponáló képzettséggel felvértezve – illetve gazdag előélettel megáldva – áll e könyv használói elé. Zenélni is tud, az orgonaépítés, illetve -javítás csínja-bínját is éveken át tanulta, a történeti munkavégzést egyetemi fokon alapozta meg – de nyugodtan hozzászá-

míthatjuk ehhez a családi hátteret –, teológiai tanulmányai is csak „súlyosbították” ismereti poggyászát. (Aki pedig a könyv bevezetőjét végigolvassa, egy könnyen, érdekesen, célratorően író emberrel találkozhat.) Ennek a többre-tű képzettségnek is köszönhető, hogy az *Orgonáknak zengések* a szigorú értelemben vett hangszertörténeti ismeretközlés mellett nem elhanyagolható mértékű gyűlekezet-történeti adatanyagot is kínál.

Az említett bevezető talán legérdekesebb része az az áttekintés, amelyet a szerző a templomi orgonahasználatkal kapcsolatos egyházi viszonyulásról rajzolt meg a 16. századi reformátoroktól kezdve a 20. századi erdélyi „orgonaügy” reprezentásaiig. Különösen lebilincselő a két nagy protestáns egyházközösség – a túlnyomólag szász evangélikus és a magyar református – közötti, meglehetősen féloldalas kapcsolat. Minthogy a legfontosabb orgonaműhelyek Szében, Brassóban, majd később Besztercén létesültek, nem csoda, hogy e szász központok – amelyek nem kevéssé a Luther-féle megengedő, sőt hangszerbarát nézetek ideológiai nyomdokain haladtak – óriási előnyre tettek szert az erdélyi orgonaépítésben, s azok az evangélikus gyülekezetek, amelyeknek ambíciója és anyagi helyzete megengedte újabb hangszerek beszerzését, a régi orgonát többnyire református gyülekezeteknek engedték át, illetve adták el. Az erdélyi református közösségek ezért olykor másodkézből beszerzett hangszereket állíthattak a gyülekezeti zene szolgálatába – természetesen attól kezdve, hogy a meglehetősen merev, a hangszerhasználatl szemben elutasító egyházi állás-

pont lágyulni kezdett. Sipos nem fukarkodik azokkal az idézetekkel, amelyek a fejedelemség korának, majd az azt követő századoknak az orgonához való „református” viszonyát szemléltetik. Ez pedig – az egyháztörténet egyéb tényeinek fényében – megérzékíti azt a hol engedelmes, hol rebellis, hol pedig közömbös magatartást, amelyet az egyes egyházközösségek a zsinati határozmányokkal kapcsolatban is tanúsítottak.

Amplitúdó

Erdélyi magyar orgonaépítők csak a 19. század közepétől kezdve alkothattak bőséges megrendelések nyomán hangszereket a református közösségek számára. Az ismertett kötetben összefoglalt, 87 egyházközösségben végzett kutatás „alapanyaga” is leginkább ebben a korszakban jött létre – nagyjából az első világháborúig. Ezeknek a hangszereknek – ma már egy részük csak holt fa- és fémalaktrész! – a gyülekezeti igénylése, tervezetése, az elkészítéséhez szükséges gyűjtés, illetve a nagyobb mérvű adományozás, a legyártott hangszerekkel kapcsolatos későbbi reklamációk, a karbantartás vagy bővítés, illetőleg a javítások anyagi vonzatai számos esetben egészen különleges történetekre vetnek fényt a megőrzött iratok oldalain. Sipos Dávid szorgalmas gyűjtése, pontos adatolásai/hivatkozásai vélhetőleg sok további „orgonafejlemény” kiindulópontjai lehetnek, már amennyiben lesz – és lesz kiknek –, aki továbbbéli vagy épp feltámasztja e hangszereket.

JAKABFFY TAMÁS

Egy nagybányai grafikus

Walter Friedrich (1931–1996) Maros megyében, Ludas városában született. Tanulmányait Bukarestben kezdte, majd Kolozsváron folytatta, a Ion Andreescu Képzőművészeti Intézet festészet szakán, ahol a hírneves festőművész, Miklóssy Gábor irányítása alatt tanulhatott.

Az egyetem elvégzése után több fiatal művésztársával együtt 1957-ben a Zsil völgyi Petrozsényban vertek tanyát, itt töltött el hat évet, majd meghívásra feleségével és gyermekével 1963-ban Nagybányára költözött, ahol lakást és műtermet kapott.

Saját művészi kiteljesedése a (többek közt) Ferenczy Károly, Hollósy Simon, Iványi-Grünwald Béla, Réti István és Thorma János nevével fémjelzett, és irányításuk alatt elindított nagybányai iskolához kötődik, amely a modern magyar; és egyben a közép-európai festészet egyik központja volt fél évszázadon keresztül.

Walter Friedrich festőként kezdte, ám az egyetem elvégzése után mindinkább a grafika felé mozdul el, csak élete utolsó felében tér vissza a festészetéhez. De kitűnő grafikusnak bizonyul, könnyedén bánik vonalakkal és formákkal, munkái letisztultak, egyszerűek, ugyanakkor felemelőek a befogadó számára. Dinamikus, vaskos formák és aprólékos, fi-

nom vonalvezetés jellemzik metszeteit. Magasfokú szakmai tudással rendelkező művész, aki jól ismeri a kor formakultúráját, technikai eljárásait, ám képes a kísérletezésre és innovációra is, és nem riad vissza az újítástól sem.

Élete során számos kiállításon szerepel műveivel Temesváron, Bukarestben, Nagybányán, Kézdivásárhelyen, Brassóban, illetve nemzetközi tárlatokon Ausztriában, Kubában, Lengyelországban, Finnországban, Svédországban, Ukrajnában és Magyarországon. Műveit magángyűjteményekben őrzik Románián kívül Ausztráliában, Ausztriában, Izraelben, Kanadában, Lengyelországban, Magyarországon, Németországban, Venezuelában, az Egyesült Királyságban és az USA-ban.

A Korunk Stúdiógalériában megrendezett emlékkiállítás a grafikai munkái voltak megtekinthetőek, rajzok, linó- és fametszetek, amelyeket a művész fia gyűjtött össze – ő képviselte jelenlétével édesapját Kolozsváron.

ÖRDÖGH JÁCINT

Márciusi évfordulók

- 1 – 1980 éve született Marcus Valerius Martialis római költő
140 éve született Giles Lytton Strachey angol író
430 éve született Grigore Ureche román krónikás
- 2 – 260 éve született Camille Desmoulins francia publicista
145 éve született Jászi Oszkár társadalomtudós
90 éve halt meg David Herbert Lawrance angol író
- 3 – 1080 éve halt meg Ibn Abd Rabbihi arab író
80 éve született Köntös-Szabó Zoltán író
45 éve halt meg Németh László
- 4 – 190 éve halt meg Gyarmathi Sámuel magyar nyelvész
- 5 – 60 éve halt meg Asztalos István erdélyi író
70 éve halt meg Edgar Lee Masters amerikai költő
100 éve született Radu Stanca román író
- 6 – 545 éve született Michelangelo Buonarroti képzőművész, költő
- 7 – 145 éve született Hiador Sztipszky ruszin történész
150 éve született Thury Zoltán író
- 8 – 95 éve halt meg Balogh Endre erdélyi író
100 éve született Hornyák József erdélyi író
250 éve született Pápay Sámuel irodalomtörténész
- 10 – 80 éve halt meg Mihail Afanaszjevics Bulgakov orosz író
- 11 – 100 éve született Dennis Joseph Enright angol költő
70 éve halt meg Heinrich Mann német író
120 éve született Petre P. Panaitescu román történész
- 12 – 210 éve született Hunfalvy Pál tudós
90 éve halt meg Alois Jirásek cseh író
155 éve született Tutsek Anna magyar író
- 13 – 150 éve halt meg Charles de Montalambert francia író
- 35 éve halt meg Ivo Andrić horvát író
- 14 – 1180 éve halt meg Eginhard frank krónikás
110 éve született László Gyula régész
- 15 – 190 éve született Paul von Heyse német író
- 16 – 80 éve halt meg Selma Lagerlöf svéd író
- 17 – 190 éve született Anne Brontë angol író
- 380 éve halt meg Philip Massinger angol drámaíró
- 340 éve halt meg François de La Rochefoucauld francia író
- 50 éve halt meg Fernand Crommelynck belga író
- 1840 éve halt meg Marcus Aurelius római író
- 18 – 120 éve született Győry Dezső költő
190 éve született Szinnyei József irodalomtörténész
- 19 – 70 éve halt meg Edgar Rice Burroughs amerikai író
- 20 – 250 éve született Johann Christian Friedrich Hölderlin költő
- 21 – 110 éve halt meg Kanyaró Ferenc irodalomtörténész
- 23 – 100 éve született Radu Lupan román író
- 24 – 190 éve született Robert Hamerling osztrák költő
115 éve halt meg Jules Verne francia író
- 26 – 145 éve halt meg Kriza János magyar költő
395 éve halt meg Giambattista Marino olasz író
75 éve halt meg Fenyő László költő
- 27 – 145 éve halt meg Edgar Quinet francia író
- 28 – 95 éve született Victor Tulbure román költő
- 29 – 125 éve született Ernst Jünger német író
135 éve született Kosztolányi Dezső író, költő
115 éve született Rejtő Jenő (P. Howard) magyar író
- 30 – 140 éve született Sean O'Casey ír író
- 31 – 170 éve halt meg Giuseppe Giusti olasz költő
120 éve született Szabó Lőrinc
- ? – 75 éve halt meg Halász Gábor magyar kritikus

Tétlenség

Mily nagy boldogság rejlik a nem-akárásban, abban, ha lemondunk arról, ...

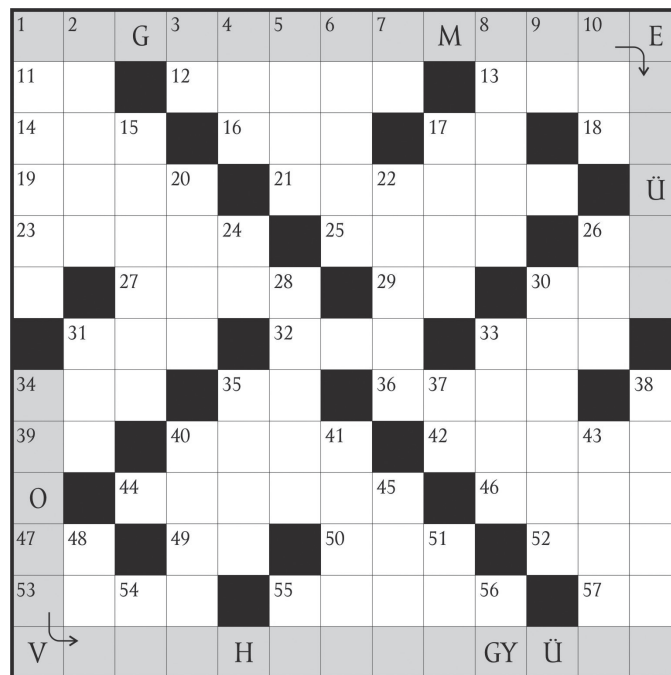
A fősorok J. Krishnamurti (1895–1986) fenti gondolatának a folytatását rejtik.

VÍZSZINTES: 1. A folytatás első része. 11. Az asztácium vegyjele. 12. Vuk nevelője. 13. Kábító szer. 14. ...Tin-Tin; filmsztár eb. 16. A -nek ragpárja. 17. Kettőnk közül nem én. 18. Pöröly végei! 19. Övezet, angolul. 21. Italmérés. 23. Haramia, útonálló. 25. Becézett Salamon. 26. A mangán vegyjele. 27. Kártyajáték. 29. Római 51-es. 30. Felhőtlen ég színe. 31. Sziget, franciául. 32. Lao-ce „izmus”. 33. Jogvita. 34. A szólás szerint veszélyes fegyver. 35. Ott kezdődik! 36. Valamely tornaeszköz. 39. Durva megszólítás. 40. Cseh festő (Mikoláš). 42. Ómama párja. 44. Élősködő növény. 46. Izraeli légitű. 47. Gépe-

lő! 49. Két kofa! 50. Becézett Irén. 52. Annál lejjebb. 53. ... Montand; néhai francia színész, énekes. 55. Aladár az oviban. 57. Dátumrag.

FÜGGŐLEGES: 1. Zimbabwe fővárosa. 2. Új-zélandi alagút. 3. Páros gyök! 4. Létezik. 5. Líbia államnyelve. 6. Helység polgára. 7. Csak félig! 8. Neurális. 9. A kripton vegyjele. 10. Csen, oroz. 15. Kisdíák. 17. Színültig. 20. ...achtung; Le a kalappal! 22. Nótás (kedvű). 24. Pótdarab! 26. Mázsál. 28. Ezen a helyen (népies). 30. Indiai szövetségi állam. 31. A szavak dzsókere. 33. Rovartojás. 34. A folytatás második, befejező része. 35. Skandináv férfinév. 37. Szóvég! 38. Deszkakerítés. 40. Svájci üdülőváros. 41. Barkács gép márkája. 43. Esetleg. 45. Kémiai csoport. 48. Gyakori női név. 51. Eisenhower beceneve. 54. Innen máshova. 55. Az Arno partjai! 56. Szerv a koponyában.

R.T.

A Helikon 2020/3-as lapszámában közölt *Történet* című rejtvény megfejtése: *hogyan felismered: te vagy a szerző.*

9 771 220 162 820 6 04

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő:
SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő:
KARÁCSONYI ZSOLT
vers, műfordítás

Főmunkatárs:
EGYED EMESE
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZÓCS ISTVÁN
Laptev: ÁRKOSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Mészárosfalusi Kis Miklós református sajtóközpont

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
HORVÁTH BENJI: Pavilon 420, Artefaktum
PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú

MÁRTON EVELIN: próza
MÁRCUTIU-RÁCZ DÓRA: honlap
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő
DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár